

**T. C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDA TİCARİ
İLİŞKİLERİN TARİHİ VE GELİŞİM POTANSİYELİ**

Yüksek Lisans Tezi

**ANAR GOYUSHOV
1250Y73105**

İSTANBUL, EYLÜL 2015

**T. C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDA TİCARİ
İLİŞKİLERİN TARİHİ VE GELİŞİM POTANSİYELİ**

Yüksek Lisans Tezi

**ANAR GOYUSHOV
1250Y73105**

**Danışman
Prof. Dr. Ömer ÖZKAN**

İSTANBUL, EYLÜL 2015

T. C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DİŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek lisans öğrencisi Anar GOYUSHOV'un "Türkiye-Azerbaycan Arasında Ticari İlişkilerin Tarihi ve Gelişim Potansiyeli" konulu tez çalışması içiniz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak (yayın / cıyokluğu) ile başarılı bulunmuştur. 30 Eylül 2015

Adı- Soyadı

İmza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ömer ÖZKAN

Jür. Üyesi :

Prof. Dr. Mehmet Metin

Jür. Üyesi :

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akın

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Anar GOYUSHOV

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE-AZERBAYCAN ARASINDA TİCARİ İLİŞKİLERİN TARİHİ VE GELİŞİM POTANSİYELİ

Anar GOYUSHOV

İstanbul Ticaret Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası Ticaret Hukuku ve Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Uluslararası Ticaret Hukuku ve Avrupa Birliği Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı :

Prof. Dr. Ömer ÖZKAN

Eylül 2015

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden ve SSCB'nin dağılmasından sonra diğer müttefik cumhuriyetler gibi Azerbaycan da, 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlığını ilan ettiği günden Azerbaycan demokratik, sivil, piyasa ekonomisi ilkelerine uygun toplum kuruculuğunu temel hedef olarak benimsemiştir.

Dünyada ekonomik küreselleşme ile birlikte ekonomik bölgeleşme eğilimleri de güçlenmektedir. Çeşitli nedenlerle birbirine yakın olan ülkeler ilk olarak ticari ekonomik

ilişkilerini karşılıklı olarak güçlendirmekte meraklıdırlar. Böyle örneklerin en başarılarından biri Azerbaycan`la Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerdir.

Çalışmanın temel amacı Azerbaycan ve Türkiye arasında ekonomik ilişkiler durumunun temel özelliklerini ortaya çıkarmak, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişme perspektiflerini, iyileştirme yollarını öğrenmekten ibarettir. Bilgi kaynağı olarak konu ile ilgili mevcut ulusal ve yabancı bilimsel edebiyattan, yerli ve yabancı akademisyenlerin ve uzmanların araştırmalarından yararlanılmıştır.

Çalışmada esas olarak Azerbaycan-Türkiye ekonomik ilişkilerinin gelişme aşamaları, iki ülke arasındaki ticaret, yatırım, enerji ve ulaşım ilişkilerinin günümüzdeki durumu ortaya koyulmuş, gerçekleştirilen projelere göz atılmıştır. Bahsedilen ilişkilerin potansiyel gelişme yönleri ve bölgesel örgütler çerçevesinde iki ülke ilişkilerinin gelişme perspektifleri araştırılmıştır. Araştırmalar sonucunda elde edilen bilgiler esasında Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin geliştirilebilmesi için gerekli görülen adımlar önerilmiştir.

ABSTRACT

Master Sciences Thesis

HISTORY AND DEVELOPMENT POTENTIAL OF TRADE RELATIONS BETWEEN TURKEY-AZERBAIJAN

Anar GOYUSHOV

Istanbul Commerce University

Institute of Social Sciences

Department of International Trade Law and European Union

International Trade Law and European Union Master`s Program

Thesis Advisor :

Prof. Dr. Ömer ÖZKAN

September 2015

After the end of the Cold War and the collapse of the USSR, as the other allied republics, Azerbaijan declared its independence on October 18, 1991. Since announced its independence, Azerbaijan has accepted democratic, civil, market economy principles adopted society foundership as its priority direction.

Along with economic globalization in the modern world economic regionalization trend is also strengthened. Countries that are close to each other for various reasons are

keen to strengthen their mutual economic relations at first. One of the most successful examples of such is the economic relations between Azerbaijan and Turkey.

The main objective of the study consists of revealing the basic features of status of the economic relations between Azerbaijan and Turkey, learning development perspectives and improvement ways of two countries` relations. As a source of information national and foreign scientific available literature, researchs of local and foreign scholars and experts related to the subject are utilized.

Essentially development stages in this study of Azerbaijan-Turkey economic relations, trade, investment, energy and transportation relations between the two countries are presented and the realized projects are analyzed. Potential development aspects of the aforementioned relations and development perspectives of bilateral relations in the framework of regional organizations are investigated. On the basis of information obtained research results steps as deemed necessary for the development of Azerbaijan-Turkey relations has been proposed.

TEŞEKKÜR

Tüm Yüksek lisans eğitimim boyunca yanımda olan, hep en zor anımda elimden tutan, hep bize önerdiği dürüstlüğü ilke edinmiş, ahlaki yönleriyle de bize örnek olan, bu tez çalışması süresince gösterdiği sabır ve hoşgörüden dolayı değerli hocam, Prof. Dr. Ömer ÖZKAN'A teşekkürlerimi sunmayı borç biliyorum...

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ABSTRACT	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TEŞEKKÜR	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
İÇİNDEKİLER	x
ŞEKİL LİSTESİ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TABLO LİSTESİ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
KISALTMALAR.....	xv
Hata! Yer işareti tanımlanmamış.	
GİRİŞ.....	1
1. AZERBAJYCAN – TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
1.1. Kafkas İslam Ordusu ve Nuru Paşa	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
1.2. Azerbaycan`ın Bağımsızlık Kazandığı Dönem.....	2
1.3. Stratejik İşbirliği Anlaşması.....	6
2. AZERBAJYCAN-TÜRKİYE ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER.....	12
2.1. Azerbaycan-Türkiye Ekonomik İlişkilerinin Gelişme Aşamaları.....	13
2.1.1. 1992-1995 Arası.....	14

2.1.2. 1996-2000 Arası.....	16
2.1.3. 2001-2005 Arası.....	18
2.1.4. 2006-2011 Arası.....	22
2.1.5. 2011-2014 Arası.....	24
2.2. Azerbaycan-Türkiye Ticaret ve Yatırım İlişkileri.....	25
2.2.1. Azerbaycan`a Türkiye`den İthalat Kompozisyonu	30
2.2.2. Azerbaycan`a Türkiye`den İhracatın Kompozisyonu	32
2.2.3. Yabancı Yatırımların Karşılaştığı Sorunlar	37
2.3. Azerbaycan`a Türkiye Arasında Enerji ve Ulaşım Alanlarında İşbirliğini Durumu	38
2.3.1. Yüzyılın Anlaşması: “Azeri”- “Çıraq” –“Güneşli Yataqları Anlaşması.....	38
2.3.2. “Şahdeniz” Yatağı Anlaşması	39
2.3.3. Bakü-Novorossisk Petrol Boru Hattı	42
2.3.4. Bakü - Supsa Petrol Boru Hattı	42
2.3.5. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı.....	43
2.3.6. Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı.....	45
2.3.7. Azerbaycan-Türkiye Ulaşım Bağlantıları	47
2.3.8. Kars-Ahalkalaki Demiryolu Hattı	47
2.3.9. Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı	48
3. AZERBAYCAN-TÜRKİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN GELİŞME POTANSİYELİ VE YÖNÜ	52
3.1. Azerbaycan-Türkiye ticari ilişkilerinin potansiyel gelişim yönleri	52
3.2. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Anlaşması	54
3.3. Dünya Ticaret Örgütü ve Azerbaycan Cumhuriyeti	56

3.3.1. Azerbaycan'ın DTÖ 'ye Üye Olmakta Gerçek Maksadı	58
3.4. Azerbaycan-Türkiye Yatırım İlişkilerinin Potansiyel Gelişme Yönleri	58
3.5. Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı	59
3.6. Turizm Sektöründe İşbirliği	63
3.6.1 Turizm Alanının Gelişme Yönleri	65
3.7. Bölgesel Ekonomik Kurumlar Çerçevesinde Azerbaycan-Türkiye İlişkileri'nin Gelişme Perspektifleri	66
3.7.1. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT).....	68
3.7.2. Karadeniz Ekonomik İşbirliği	71
3.7.3. Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA).....	74
3.7.3.1. Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA)'nın Temel Amaçları	74
3.8. Azerbaycan-Türkiye Ticari İlişkilerinin Geliştirilmesinin İmkan ve Yolları	78
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	84

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1: Bakü-Tifis-Ceyhan petrol boru hattı haritası.....	43
ŞEKİL 2: Bakü-Tifis-Erzurum doğalgaz boru hattı haritası	44
ŞEKİL 3: Bakü-Tiflis-Kars demiryolu haritası.....	48
ŞEKİL 4: Nabucco doğalgaz hattının haritası.....	60

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Azerbaycan ve Türkiye'nin 2004 için temel ekonomik göstergeleri.....	18
Tablo 2: Ürünlere göre Türkiye-Azerbaycan ticareti (2005).....	20
Tablo 3: Azerbaycan'da ve Türkiye'nin 2010 yılı için temel göstergeler.....	22
Tablo 4: 2010 yılında Azerbaycan'a sürülen yabancı sermaye miktarının ülkeler için serisi.....	25
Tablo 5: Azerbaycan'da faaliyet gösteren bayi işlemlerinin hacmi.....	27
Tablo 6: 2010 yılında Azerbaycan'ın dış ticaret hacminde ülkelerin ağırlığı.....	27
Tablo 7: Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı, 2003-2010 yılları.....	29
Tablo 8: Azerbaycana Türkiye'den ithalat kompozisyonu.....	30
Tablo 9: Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatı.....	32
Tablo 10: Azerbaycan'dan Türkiye'ye ihracatın kompozisyonu	32
Tablo 11: Kars-Axalkalaki Projenin teknik göstergesi.....	49
Tablo 12: Ana sermayeye yönelik yabancı yatırımların hacmi.....	58
Tablo 13: Azerbaycan ve Türkiye'nin üye olduğu kurumlar.....	66
Tablo 14: Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan hukuki anlaşmaların kronolojik sırası.....	74
Tablo 15: Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk firmaları.....	76

KISALTMALAR

a.g.e.	:adı geçen eser
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
ATİB	: Azerbaycan Türkiye İşadamları Birliği
ARNDŞ	: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BDU	: Bakü Devlet Üniversitesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BTC	: Bakü Tifis Ceyhan
BTE	: Bakü Tiflis Erzurum
BTK	: Bakü Tiflis Kars
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EBRD	: European Bank for Reconstruction and Development (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası)
EİT	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İKT	: İslam Konferans Teşkilatı
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KEİÖ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
mln	: Milyon

mlr	: Milyar
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı)
NEZ	: Neft Emalı Zavodu (Petrol İşleme Tesisi)
PTA	: Ayrıcalıklı Ticaret Anlaşması
SOCAR	: State Oil Company of Azerbaijan Republic
SSCB	: Sovet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SYH	: Safi Yurtiçi Hasıla
TİKA	: Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı
TPAO	: Türk Petrol Anonim Ortaklığı
TRACECA	: Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru
TUSİAB	: Azerbaycan Türk Sanayici ve İşadamları Beynelhalk Cemiyeti
TÜRKPA	: Türk dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi
TÜRKSOY	: Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi
uni	: Üniversite
vb	: ve başkaları
YDSK	: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi

GİRİŞ

Azerbaycan-Türkiye ilişkilerine yönelik olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün “Azerbaycan'ın sevinci bizim sevincimiz, kederi bizim kederimizdir” diyerek özetlediği kardeşlik vurgusu yıllar sonra Haydar Aliyev'in “Biz bir millet, iki devletiz” şeklindeki sözleri ile tüm Türk Dünyasına yayılmıştır.

Sovetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlık kazanan Azerbaycan'ın Türkiye ile ilk anlaşması eğitim alanında olmuştur. Daha sonra gıda ve tekstil sektöründe ticari ilişkiler gelişmeye ve çok kısa bir zamanda bu sektörlere olan yatırımlar büyümeye başlamıştır. Bu sektörlere yapılan yatırımlar sayesinde Azerbaycan'ın ithal ettiği ürünler arasında Türk markaları daha baskın olmuştur.

Enerji ve ulaştırma alanında farklı projelerin temelleri atılmıştır. Yüzyılın anlaşması'ndan sonra dünya pazarında petrol ve doğal gaz ile tanınan Azerbaycan'ın Türkiye ile Baku-Tiflis-Ceyhan petrol, Baku-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hatları ve diğerlerinin inşa edilmesi iki devlet arasında sarsılmaz kardeşliğin ticari yönde geliştiğini göstermektedir.

Karabağ savaşının sırasında da Türkiye Azerbaycan'ı her zaman desteklemiştir. Azerbaycan'ın da Türkiye'yi çetrefilli meselelerde hep desteklediği görülmektedir. Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya arasındaki bölgede bulunan Azerbaycan'lıların, Türkiye'nin Kafkasya bölgesi ve ayrıca diğer Türk devletleri ile arasındaki ilişkileri koruma ve bu konuda izleyeceği yol bakımından Azerbaycan, Türkiye için büyük bir önem teşkil etmektedir. Türkiye, Azerbaycan'ın da yardımlarıyla Kafkasya ilişkilerine devam etmektedir.

1. Azerbaycan – Türkiye İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

1.1 Kafkas İslam Ordusu ve Nuri Paşa

Kafkas İslam Ordusu, Osmanlı Devleti'nin Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın talimatıyla kuruldu ve Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkasya Cephesi'nde savaştı. Kardeşi Enver Paşa tarafından komutanlığa atanan Nuri Paşa, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ve Dağıstan'ın Osmanlı'dan yardım talep etmesi üzerine ordusuyla Azerbaycan'ı kurtarmak için görevlendirildi.¹

Gence'ye 25 Mayıs 1918'de ulaşan Kafkas İslam Ordusu'ndaki asker sayısı, Azerbaycan kolordusundan yapılan bin kişilik takviyeyle 12 bine ulaştı. Güzergahındaki Göyçay, Salyan, Ağsu ve Kürdemir'i de Bolşevik birlikleri ve Ermeni çetelerinden temizleyen Kafkas İslam Ordusu, 15 Eylül 1918'de Bakü'yü kurtardı. Kafkas İslam Ordusu, Bakü'nün kurtuluşu için yaptığı savaşlarda 1130 şehit verdi.²

Azerbaycan'ın birçok bölgesinde, Bakü ve civarında, Şeki, Şamahı, Göyçay, Kürdemir, Neftçala ve Guba'da Kafkas İslam Ordusu şehitlerinin anıt mezarları bulunmaktadır

1.2 Azerbaycanın Bağımsızlık Kazandığı dönem

Azerbaycan-Türkiye ilişkilerine yönelik olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün “Azerbaycan'ın sevinci bizim sevincimiz, kederi bizim kederimizdir” diyerek özetlediği kardeşlik vurgusu yıllar sonra Haydar Aliyev'in “Biz bir millet, iki devletiz” şeklindeki sözleri ile tüm Türk Dünyasına yayıldı. Haydar Aliyev'in Devlet Başkanlığı döneminde Azerbaycan-Türkiye ilişkileri karşılıklı fayda temeline ekonomik neticeler vermeye başladı. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı başta olmak üzere enerji ve ulaştırma alanında farklı projelerin temelleri atıldı. Bu projelerin

¹ Azerbaycan haber portalı, www.davam.az, (Erişim Tarihi, 20.06.2015)

² Manaf Süleymanovun, **Eşitdiklərim, Oxuduqlarım, Gördüklərim**, Bakü: 1998, s.217.

önemli bir kısmı mevcut Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in sahiplenmesiyle faaliyete geçirildi. Haydar Aliyev, bir yandan Türkiye ile ticari ve ekonomik ilişkiler kurarken diğer yandan Türkiye ile Azerbaycan arasında bilim, kültür ve sanat alanında köprülerin geliştirilmesine önderlik etmeye çalıştı. Aliyev'in yaklaşık 10 yıl süren Cumhurbaşkanlığı görevi 12 Aralık 2003'te vefatıyla birlikte son bulmuş olsa da halkına açtığı yol ve vizyoner fikirleri, ülkenin birleştirici unsuru olmayı sürdürecektir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden birçok ülkeden biri olan Azerbaycanın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke Pakistan sonra 9 Kasım 1991 de Türkiye olmuştur. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kurulduktan sonra, Azerbaycana bağlı özerk bir ülke olan Nahçıvan KKTC'ni hakim güç olarak tanımıştır³.

Bağımsızlığını yeni kazandığı dönemlerde Azerbaycan, yeni ve genç bir ülke olarak karşısına çıkacak güçlükleri aşabilmek için Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duymuştur.

1986'da Ermenistan resmi olarak Azerbaycan'ın topraklarından sayılan Dağlık Karabağa saldırmış ve Nahçıvan dışında geri kalan bölgeleri işgal edip, silahlı çeteler aracılığı ile orada yaşayan Azerbaycan halkına baskı uygulamışlardır.⁴

Ermenistan'ın yaptığı işgale karşı Azerbaycana gerçek anlamda destek veren ülkeler arasında Türkiye'de olmuştur ve Türkiye, Ermenistan arasındaki sınır kapılarını kapatmış ve ekonomik, siyasi ve politik anlamda Ermenistan'a sert tepki göstererek Azerbaycan'ın arkasında olduğunu tüm dünya ve Azerbaycan halkına ve devletine göstermiştir. Türkiye tarafından bakıldığında ise Türkiye'nin genel dış politikasında Azerbaycan, Türkiye için çok büyük önem taşımaktadır.⁵

³ Memmedov A.Q, **Azerbaycanın keçid iqtisadiyyatında yeni mülkiyyet münasibetlerinin formalaşması ve reallaşması problemleri**, Bakü: 1998, s.332.

⁴ **Azerbaycan Respublikası Elmler Akademiyası Tarih İnstitutu**, Azerbaycan Cumhuriyeti, Bakü., 1998, s.274-276.

⁵ Haluk Selvi, "Azerbaycan, Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü", **SATAMER**, Türkiye: s.11-12. <http://www.satamer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf>, (Erişim Tarihi, 22.06.2015)

Türkiye, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığını tanıyan ilk ülkeydi. Yeni devletlerin liderleri Türk birliğinin sembolü olarak Türkiye’de ağırlanırdı. Turgut Özal, ölümüne kadar Azerbaycan, Türkmenistan, Tacikistan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan’ın bu birliği sağlaması için çalıştı. Türkiye’nin amacı Avrupa Birliği’ne bir alternatif oluşturmaktı. Türkiye’ye göre bu bölgenin birliği ekonomik olarak da önemli bir işbirliği oluşturacaktı. 1992’nin Kasım ayında Azerbaycan Devlet Başkanı Abulfaz Elçibey de ilk resmi ziyaretini Türkiye’ye yaptı. Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Başbakan Süleyman Demirel ile Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini görüştü. Türkiye, Azerbaycan’ı petrol ve sanayi ham maddelerinin temini konusunda önemli bir iş ortağı olarak görüyordu. Türk dünyasıyla kültürel ilişkilerin geliştirilmesi başta olmak üzere endüstri, enerji, tarım, iletişim, ulaştırma ve hizmet sektörlerinde ticari ve ekonomik işbirlikleri gerçekleştirildi. Bağımsızlığını ilan eden ülkelerle imzalanan antlaşma sayısı kısa sürede 300’ü aştı.⁶

Türkiye’nin de desteklediği Karadeniz işbirliğini kuvvetlendirme çalışmalarına 1990 yılında başlandı. Takvimler 25 Haziran 1992’yi gösterdiğinde Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) İstanbul’da imzalandı. Kurucu üyeler arasında Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Ermenistan, Moldova, Romanya, Rusya, Ukrayna ve Yunanistan yer aldı. 1992 yılında ikili ve çok taraflı ilişkileri düzenlemek amacıyla Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı (TİKA) kuruldu.⁷

İlerleyen yıllarda İstanbul ve Bakü’de Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSÖY) tarafından gerçekleştirilen buluşmalarda, kültürel projelerin hayata geçirilmesi için Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan bir araya geliyordu. Bölgesinde güçlü olmayı hedefleyen ve doğu ile batı arasındaki köprü görevini yerine getirme amacı güden Türkiye, bölgesel anlamda aktif bir siyaset izlemiştir.⁸

⁶ Hulusi Kılıç, **Son Yirmi Yılda Azerbaycan ve Türkiye İlişkilerine Kısa Bir Bakış**, Ankara: 2012, s.18

⁷ Kılıç, **a.g.e.**, s.25

⁸ Cavit Veliyev (Der. Cavid Veliyev, Reşat Resullu, Kenan Aslanlı), **Bölgesel Olayların Türkiye-Azerbaycan İlişkilerine Etkisi**, Ankara: Berkikan Yayınevi, 2012, s.29.

Ve bu dönemde birçok protokol imzalanmıştır. Bu protokollerin başlıcaları şunlardır:⁹

- 24.01.1992 - Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Arasında Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk Anlaşması (Ankara)
- 02.01.1992 - Türkiye-Azerbaycan Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (Ankara)
- 02.11.1992 - Türkiye ve Azerbaycan Arasında Kredi Konusunda Anlaşma (İstanbul)
- 06.03.1993 - Karadeniz Ekonomik İşbirliği Eğitim, Kültür, Bilim ve Haberleşme Anlaşması (İstanbul)

Türkiye açısından sadece tek taraflı müdahaleden kaçınılması söz konusu olmuştur. Türkiye, Ermenistan'ın işgalci saldırılarının durdurulmasını ve sorunun çözümünü daima uluslararası örgütler aracılığıyla yapılacak görüşmelerde görmüştür. Şöyle ki, Şubat 1992'de bölgede olaylar tırmanırken Türkiye sorunu bir yandan “Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı” (North Atlantic Treaty Organization (NATO)) Konseyi'nin gündemine getirmiş, öte yandan Mart 1992 sonlarında “Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı” (AGİT) Helsinki zirvesinde Azerbaycan ile Ermenistan arasında barışın sağlanması için uluslararası Minsk Konferansı yapılması ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 11 ülkeden oluşan Minsk Grubu oluşturulmasını sağlamıştır. Bunun yanında Türkiye 11 Mart 1992'de bir barış planı hazırlamış, ancak bir sonuca ulaşamamıştır. Türkiye'nin çabalarıyla 28 Şubat 1992'de AGİT, “sınırların dokunulmazlığı ve tek taraflı olarak değiştirilemeyeceği” yolunda bir karar almıştır. Ayrıca Kelbecer'in işgalinden sonra, Türkiye Birleşik Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin Kelbecer'in boşaltılması kararını almasında aktif rol oynamış ve bu bölgenin boşaltılması için Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Rusya ile ortak önerge hazırlamıştır.¹⁰

⁹ Elnur Aslanov, **Azerbaycan-Türkiye: Dostluk, Kardeşlik Ve Strateji Ortaklık**, Ankara: 2012, s.19.

¹⁰ Elnur Aslanov, **a.g.e.**, s.37

Bu dönemde Türkiye'nin, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali meselesine ilişkin tutumuna baktığımız zaman, Türkiye her defasında "Azerbaycan'ın yanında" olduklarını dile getirmiş ve "Türk milletinin sabrının zorlanmamasının gerektiğini" belirterek, gerekirse askeri müdahalede bulunacaklarını ifade etmiştir.¹¹

Türkiye'nin Ermenistan-Azerbaycan çatışmasına müdahalesinin cesaret işi olduğunu ve Türkiye'nin bu cesaret örneğini Kıbrıs müdahalesinde gösterdiğini hatırlatmıştır.

Ermenistan'ın Azerbaycan'a saldırıları devam ederken Türkiye Azerbaycan'a askeri eğitim ve danışmanlık hizmeti de vermiştir. Askeri danışmanlık hizmeti Azerbaycan'a yollanmış üst düzey askeri yetkililer aracılığıyla verilmiştir. Harp Okullarında ve Harp Akademilerinde uzun süreli kadro eğitiminin yanı sıra kısa dönemli askeri eğitim projeleri de gerçekleştirilmiştir. Savaş sırasında Rusya'nın Ermenistan'a verdiği askeri destekle kıyaslanacak boyutta olmasa bile bu hususların da gözardı edilmemesi gerekir.¹²

¹¹ Elnur Aslanov, **a.g.e.**, s.41

¹² Cavit Veliyev (Der. Cavid Veliyev, Reşat Resullu, Kenan Aslanli), **Bölgesel Olayların Türkiye-Azerbaycan İlişkilerine Etkisi**, Ankara: Berkikan Yayınevi, 2012, s.48

1.3 Stratejik İşbirliği Antlaşması

Azerbaycan ve Türkiye arasında, Azerbaycan adına Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Türkiye adına Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından imzalanmış işbirliği ve karşılıklı destek antlaşmasıdır.

Antlaşmaya göre, Türkiye ve Azerbaycan ülkelerinden birine karşı askeri saldırı veya saldırı durumunda saldırıya uğramayan ülke "tüm imkanlarını kullanarak" saldırıya uğrayan ülkeyi destekleyecektir.

Anlaşma 23 madde ve beş bölümden oluşmaktadır: "Askeri-siyasi ve güvenlik sorunları", "Askeri ve askeri-teknik işbirliği", "İnsani konular", "Ekonomik işbirliği" ve "Ortak ve Son Hükümler".

Antlaşma, 16 Ağustos 2010 tarihinde Azerbaycan Milli Meclisinde, 2 Şubat 2011 tarihinde de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylandı.¹³

Gücünü ortak tarih ve kültür birliğinden alan sıkı bağlarla birbirine kenetlenmiş, geçmişte olduğu gibi bugün de kader birliği içindeki iki ülke olan Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti, dostluk, kardeşlik, iyi komşuluk ve karşılıklı çıkarlar temelinde yürüttükleri ilişkilerini, 16 Ağustos 2010 tarihli "Türkiye ile Azerbaycan Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" ve 15 Eylül 2010 tarihli "Türkiye ile Azerbaycan Arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi (YDSK) Kurulmasına İlişkin Ortak Açıklama"da kayıtlı hedefleri rehber edinerek stratejik ortaklık boyutuna taşımışlardır.¹⁴

Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin ilk toplantısı 25 Ekim 2011 tarihinde İzmir'de, ikinci toplantısı ise 11 Eylül 2012 tarihinde Gebele'de gerçekleştirilmiştir.

¹³ ACMM: www.meclis.gov.az , (erişim tarihi 23.09.2014)

¹⁴ A Mehdiyev, "Azerbaycan'ın Dünya İktisadiyyatına İntegrasiyasının Reallıqları", *Ekspert İqtisad Jurnalı*, No.7-8, 2001, s.24-26.

Konsey'in Üçüncü Toplantısı, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Eş-Başkanlığında, 13 Kasım 2013 tarihinde Ankara`da düzenlenmiştir.¹⁵

Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey çerçevesinde 2011 yılından bu yana her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen toplantılar sayesinde, ikili ilişkilerin ve işbirliğinin ulaştığı mükemmel seviyeden duydukları memnuniyeti ifade etmişler ve iki ülke arasındaki yakın işbirliğinin somut projeler temelinde daha da geliştirilmesi yönünde mevcut ortak siyasi iradenin altını çizdiler.¹⁶

Bir önceki toplantıda kabul edilmiş kararların uygulanmasına ilişkin raporları değerlendirerek, başarıyla gerçekleştirilmiş projelere dikkat çekmişler, bu toplantı çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında İkili İlişkilerin Derinleştirilmesine İlişkin 2014-2015 Eylem Planının bu Ortak Açıklama'nın eki olarak kabul edilmiş olmasından duydukları memnuniyeti ifadeyle, Eylem Planında belirtilen hedeflerin öngörülen süre içinde hayata geçirilmesinin önemini vurgulamışlardır.¹⁷

Türkiye ve Azerbaycan'ın küresel ekonomik krize rağmen istikrarlı büyümelerini devam ettirerek, imkan ve kabiliyetlerini artırdığına işaretlerle, bu imkan ve kabiliyetlerin, dünyanın ağırlık merkezinin değiştiği bir dönemde, Türkiye ve Azerbaycan'a küresel ve bölgesel düzeyde yeni sorumluluklar yüklediğini ifadeyle, iki ülkenin bu sorumluluk bilinci ve örtüşen vizyonları çerçevesinde, mevcut stratejik ortaklıklarının somut eylemlerle daha da derinleştirilmesi yönündeki kararlılıklarını kaydettiler.

İki ülke arasında tesis edilen kapsamlı işbirliğine, başta enerji ve ulaştırma alanlarında diğer bölge ülkelerinin katılımıyla hayata geçirilen stratejik nitelikteki

¹⁵ A Mehdiyev, "Azerbaycan'ın Dünya İktisadiyyatına İntegrasyonunun Reallıkları", *Ekspert İqtisad Jurnalı*, No.7-8, 2001,s.32.

¹⁶ A Mehdiyev, **a.g.e.**, s.38

¹⁷ A Mehdiyev, **a.g.e.**, s.45

projelerle bölgesel bir boyut kazandırılmış olmasının önemini vurgulayarak, bu işbirliği modelinin üçlü mekanizmalarla (Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan ve Türkiye-Azerbaycan-İran) siyasi bir çerçeveye de oturtulmuş olmasından duyulan memnuniyeti ifade ettiler.¹⁸

Ortak kültürümüzün siyasi, ekonomik ve kültürel alanlardaki simge örgütlerinin ortak çıkarlarımız doğrultusunda daha aktif şekilde çalışmaya teşvik edilmesinin ve bu işbirliğinden küresel barış, istikrar ve ekonomik kalkınmanın güçlendirilmesi amacıyla istifade edilmesinin önemine işaret ettiler.¹⁹

Terörle mücadele alanındaki uluslararası işbirliğinin ön safında yer aldıklarını, hoşgörüyeye dayalı ve çok kültürlü tarihsel birikimleriyle medeniyetler arası diyalog gayretlerine aktif destek verdiklerini; ayrıca, İslam karşıtlığı, ırkçılık ve diğer her türlü ayrımcılıkla mücadeleyi sürdürme konusundaki kararlılıklarını teyit ettiler.

Müşterek tarihlerine yönelik karalama kampanyalarına karşı her platformda işbirliği yapmak ve birlikte mücadele etmek konusundaki kararlılıklarını ifadeyle, bu konuda diaspora ve sivil toplum düzeyinde yürütülen çalışmaların önemine değinmişler.²⁰

Küresel ve bölgesel barış, güvenlik ve istikrarın güçlendirilmesi amacıyla uluslararası ve bölgesel kuruluşlar çerçevesinde mevcut yakın ve verimli işbirliğinin daha da derinleştirilmesi hususunda mutabık kalmışlar; iki ülkenin gündemdeki küresel ve bölgesel meseleler konusunda yaklaşımlarının esasen birbiriyle örtüştüğünden memnuniyet duyduklarını ifadeyle, küresel işbirliğini ve ekonomik kalkınmayı kuvvetlendiren, uluslararası düzeyde istikrar, barış ve huzurun korunmasına katkıda bulunan her konuda gayret göstermeye ve ortaklık yapmaya devam edeceklerini bildirdiler.

¹⁸ A Mehdiyev, **a.g.e.**, s.50

¹⁹ Aras O. N.,(2004.) Azerbaycan Ekonomisi ve Yatırım İmkanları, TUSİAB Yayınları, Bakü 2014

²⁰ A Mehdiyev, **a.g.e.**, s.53

Çok yönlü dış politikalarına uygun olarak diplomatik temsilciliklerinin sayısını hızla artırarak, çeşitli uluslararası kuruluşlarla işbirliklerini geliştirdiklerini, uluslararası sorunların barışçıl yöntemlerle ve uluslararası hukuka uygun şekilde çözülmesi gerektiğine inanarak, BM Güvenlik Konseyi geçici üyeleri olarak üstlendikleri sorumluluğu bu anlayışla yürütmeye özen gösterdiklerini vurguladılar.²¹

Güney Kafkasya'da kapsayıcı işbirliği alanları oluşturmayı, istikrar ve kalıcı barışın sağlanmasına elverişli bir ortam geliştirmeyi amaçladıklarını ilan ettiler.²²

Halihazırda bölgedeki tüm ülkelerin ve halkların ortak çıkarlarıyla uyumlu olan bu hedefin hayata geçirilmesinin önündeki en önemli engelin Ermenistan'ın saldırısı sonucunda Azerbaycan topraklarının işgalinin devam etmesi olduğuna işaretleyerek, bu sorunun Azerbaycan'ın egemenliği, toprak bütünlüğü ve sınırlarının dokunulmazlığı ilkeleri esas alınarak, en kısa sürede çözülmesi için ikili düzeyde ve uluslararası örgütler çerçevesinde girişimlerin sürdürülmesinin ve Ermenistan'ın işgal atındaki Azerbaycan topraklarından kayıtsız ve şartsız bir şekilde ivedilikle çekilmesinin önemini vurgulamışlar; bunun bölgedeki ulaştırma ve iletişim hatlarının ve bu meyanda Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-Ermenistan arasındaki sınırların açılmasına olanak sağlayacağını teyit ettiler.²³

Güvenlik, savunma ve savunma sanayi alanlarındaki ortak faaliyetlerini ve stratejik işbirliklerini, bölgesel ve küresel düzeyde barış ve istikrara katkı sağlamak anlayışı ile sürdüreceklerini belirterek, bu doğrultuda, sahip oldukları imkânlardan istifadeyle, tedarik, ortak üretim ve ortak proje geliştirilmesi yönünde işbirliği ve girişimlerinin daha da güçlendirilmesini kararlaştırmış, iki ülkenin savunma sanayi alanındaki ticaret hacimlerini ve ortak yatırımlarını artıracaklarını bildirdiler.

²¹ Aras O. N.,(2004.) Azerbaycan Ekonomisi ve Yatırım İmkanları, TUSİAB Yayınları, Bakü

²² A Mehdiyev, **a.g.e.**, s.50

²³ A Mehdiyev, **a.g.e.**, s.58

İktisadi alanda iki ÷lke arasındaki işbirliğinin, b÷y÷me konusunda yakaladıkları ivmenin devam ettirilmesi, ekonomilerinin çeşitlendirilmesi ve s÷rd÷r÷lebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması açılarından işlevsel olduğunu vurgulayarak, ticari ve yatırım ilişkilerinin daha da derinleştirilmesine y÷nelik girişimlerin desteklenmesi ve teşviki amacıyla insan, sermaye ve malların dolaşımının kolaylaştırılması dahil olmak ÷zere, her t÷rl÷ önlemin alınacağını kaydetmişler, ayrıca, karşılıklı yarara dayalı ekonomik işbirliği anlayışı çerçevesinde mevcut ticaret hacminin yapısının geliştirilmesini ve ticaret hacminin 2023 yılına kadar 15 milyar ABD Doları seviyesine çıkarılmasını hedef olarak belirlediler.²⁴

²⁴ A Mehdiyev, **a.g.e.**, s.62

2. Azerbaycan-Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler

2.1 Azerbaycan-Türkiye Ekonomik İlişkilerinin Gelişme Aşamaları

Türkiye 18. yüzyıldan başlayarak yüzünü hep Batıya doğru çevirmiştir. Özellikle, soğuk savaş döneminde Türkiye bazen kendi çıkarlarının aleyhine olsa da, Batı siyasetinin yoluyla gitmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği (SSCB)'nin dağılmasından sonra tek kutuplu kalan dünyada yeni arayışlar ve alternatifler tüm ülkeler tarafından değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Türkiye doğusunda bulunan Azerbaycan'dan başlayarak Türk dünyası ülkeleri ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmek kararını verdi.²⁵

Türkiye için Doğu'nun değeri ve önemi jeopolitik anlamda Batıyla karşılaştırıldığında artmaktadır. Çünkü enerji kaynakları Azerbaycan, Rusya, İran, Türkmenistan, Kazakistan'da yoğun olarak yerleşmiştir, yeni jeopolitik güç merkezleri Doğu'da meydana çıkmaktadır ve ayrıca geleceğin ekonomik zenginlikleri ve pazarları da Doğu'dadır.²⁶

Aşağıda sıralanan özelliklere göre Avrasya'nın jeostratejik açıdan en önemli ülkelerinden biri olan Azerbaycan'da Türkiye için önemlidir.²⁷

- Azerbaycan, Hazar bölgesi ve Orta Asya enerji kaynaklarına ulaşmak için erişim noktası görevini yerine getirirken, Hazar bölgesinden ve Orta Asya'dan batıya açılan ve açılacak olan enerji hatlarının kesiştiği coğrafi bölge olarak önem kazanmaktadır. Buna esas örnek olarak Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattını örnek göstermekteyiz.
- Azerbaycan, Avrasya pazarlarına uzanan ticaret yollarının alternatifsiz ülkesidir.

²⁵ Elşen Bağırzade, **Azerbaycan-Türkiye İqtisadi Elaqelerinin Müasir Veziyeti ve İnkişaf Perspektivleri**, Bakü: 2011, s.17

²⁶Elşen Bağırzade, **a.g.e.**, s.42

²⁷ Atakişiyev M, **Azerbaycanın yeni neft siyaseti ve iqtisadi yükseliş**, Bakü: 2004, s. 81.

- Azerbaycan, Orta Asya ve Orta Doğu'ya doğru jeostratejik genişletme politikalarına lojistik destek verme yeteneği ile öne çıkmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, ayrıca ekonomilerinin yapısı açısından Türkiye ve Azerbaycan birbirini tamamlayan özelliğe de sahiptir. Öyle ki, Türkiye ekonomisi özellikle ihraç eğilimli ve imaledici sanayi ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Azerbaycan ekonomisi genel olarak hammaddeye dayanır.²⁸

Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devletlerden biri olan Türkiye'nin ülkemizle ikili ekonomik ilişkilerini sağlam hukuki zemin üzerinde kurmuştur.²⁹

Uzun süreli ilişkilerin temelini teşkil eden yasal belgeler karşılıklı ilişkilerin vergilemeye, ticaret rejimlerine kadar çeşitli sahalarını düzenler. Bu hukuki belgeler zaman zaman millileştirilerek yenilenmiş ve periyodik yeni içerikli işbirliği beyannameleri ve faaliyet planları imzalanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında ekonomik alanda imzalanan çeşitli belgelerin başlıkları şunlardır: ³⁰

- Ticari-ekonomik işbirliği hakkında;
- Yatırımların teşviki ve karşılıklı korunması hakkında;
- Çift vergi koymanın giderilmesi hakkında;
- Hava bağlantısı hakkında;
- Turizm alanında işbirliği;
- Uzun süreli ekonomik işbirliği;
- Gümrük işi alanında işbirliği;
- Sanayi mülkiyetinin korunması alanında işbirliği.

²⁸ D.Veliyev, **Beynelxalq iqtisadiyyat**, Bakü: 1997, s.81

²⁹ Osman Nuri Aras ve Elçin Süleymanov, **Azerbaycan İktisadiyatı**, Bakü, 2006, s.112

³⁰ Süleymanov, **a.g.e.**, s.117

2008 yılı öncesi parlamentoda "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Uzun Vadeli Ekonomik İşbirliği Programı ve İcra Planı" kabul edilmiştir. Şimdiye kadar iki ülke arasında çeşitli alanları kapsayan 130`dan fazla belge imzalandı. Somut bu belgeye göre, taraflar terörizm, bölücülüğün tüm form ve tezahürleri, ilaçların yasadışı cirosu, sınıraşan örgütlü suçlar, insan ve yasadışı silah ticareti gibi uluslararası suçlara karşı birlikte mücadele edecek, ayrıca, uluslararası güvenlik alanında işbirliği yapılacaktır.³¹

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri daha kapsamlı olarak 1992-1995, 1996-2000, 2001-2005, 2006-2011, 2012-2014 yılları arasında olmak üzere beş alt bölüm olarak inceleyeceğiz. Bunun sonucunda artan veya azalan ihracat / ithalat değerleri, iki ülke arasındaki sermaye ve iş gücü akımı, teknoloji transferi ve diğer ilişkiler daha detaylı olarak ortaya konmuş olacaktır.

2.1.1 1992-1995 Arası

1992-1995 yılları arasındaki süreçte Türkiye`nin Azerbayca`na ihracatı yıllık ortalama 116 milyon dolar civarında olmuştur. Aynı dönemde Azerbaycan'ın Türkiye'ye yıllık ortalama ihracatı 24.85 milyon dolar gibi düşük düzeyde olmuştur.³² Bu düşük değerlerin ortaya çıkmasında etkili olabilecek nedenleri bu şekilde izah edilebilir: SSCB'nin 70 yıl boyunca yürüttüğü sömürge siyaseti sonucunda Türk Cumhuriyetleri sosyal ve ekonomik açıdan çok geri kalmıştı ve merkezin hammadde deposu olarak kullanılmıştır. Bu siyaset sonucu Azerbaycan`da sanayileşme çok zayıftı ve kendi ihtiyacını karşılayamıyordu.³³

³¹ Kerimov S. Q, **İnformasiya sistemleri**, Bakü: Elm neşriyyatı, 2008, s.37.

³² Allahverdiyev H.B, Qafarov K.S, ve Ehmedov E.M, **İqtisadiyyatın dövlət tənظیمi**, Bakü: 2002, s. 265.

³³ Veliyev Dünyamalı, **Türk Cümhuriyetleri arasında ekonomik işbirliği: sorunlar, perspektifler**, Bakü: Avrasya dergisi Azerbaycan Özel sürüm, 2001.

Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra kendi ihtiyacını karşılamak için geçiş ekonomisi dönemi geçirmekte idi. Bu süre zarfında 1991-1995 yılları arasında Azerbaycan ekonomisi %60'lık bir küçülme yaşamış, üretim hacmi düşmüş, ekonomik denge bozulmuş, milli para değerini kaybetmiş ve hiper-enflasyon yaşanmıştır. Ayrıca, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgal etmek için başlattığı savaşlar da ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir.³⁴

Bir yönü de özellikle göstermek gerekir ki, iki ülke arasında ekonomik ilişkileri sadece ticaretin hacmi ile sınırlı olmaz. Rakamlar düşük olsa da, önemli dönemlerde gerçekleştirilen önemli alanlardaki ekonomik ilişkiler ve yapılan yardımlar sonucunda iki ülke birbirine destek vermiştir. Buna örnek olarak, 1992-1993 yıllarda Rusya Azerbaycanın bağımsızlık mücadelesine olumsuz etkilemek için başlıca besin maddelerine ambargo koymuştu. Bu zaman halkın temel ihtiyacını karşılamak için Türkiye ile ekonomik ilişkiler ve Türkiye'nin gıda yardımları önemli rol oynamıştır. Bu kapsamda 1992-1993 yılları arasında Türkiyeden ithal edilen esas ürünler un ve diğer tüketim maddeleri olmuştur.³⁵

Türkiye Azerbaycan'a kredi vermek biçiminde de destek olmaya çalışmıştır. 1992 yılında Türk Eximbank tarafından Azerbaycan'a 250 milyon dolar kredi verilmiştir. Bunun 100 milyon doları mal kredisi, 150 milyon doları ise proje kredisi biçiminde idi. Eximbank kredilerinin kullanılmasında bazı sorunlar yaşandı. Aynı kredi değerlendirilmesine çok da önem verilmedi ve mal avantajının sadece %37'si Azerbaycan tarafından kullanıldı. Mal kredisi, gıda ürünleri ve ilaç almak için, proje kredisi ise, elektrik motorları üretiminin oluşturulmasında, un fabrikalarında, Bakü havaalanı terminalinin inşasında, motor yağı üretiminde, yolcu ve yük vagonları tamirinde kullanıldı. Azerbaycan 150 milyonluk proje avantajının sadece %21'ini kullandı. Krediler konusunda yaşanan diğer bir sorun da Azerbaycan hükümeti

³⁴ Nağıyev E, Novruzov.V, Allahverdiyev H, ve Elirzayev E.Q, **Heyder Eliyev ve Azerbaycan iqtisadiyyatı**, Bakü: 1998, s.137.

³⁵ Nağıyev, a.g.e., s.128

tarafından projenin seçilmesinde ve kabul edilen projenin Türkiye'ye gönderilmesinde yaşanan gecikme olmuştur.³⁶

21 Şubat 1992 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Başbakanı Hasan Hasanov ile Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Türkiye Eğitim Bakanı Köksal Toptan arasında Bakü'de imzalanan anlaşma ile Türkiye Azerbaycana gerekli miktarda alfabetik yayın yaptırarak yollamağı, öğrenci kabul edip okutmağı ve eğitim reformları için her türlü yardımı üstlenmiştir.³⁷

Bu dönemde ilişkilerin geliştirilmesi için atılan adımlardan biri Ebülfez Elçibey'in 28 Ekim - 5 Kasım 1992 tarihlerinde 9 günlük Türkiye ziyaretinde olmuştur. Bu ziyaret zamanı Elçibey 31 Ekim 1992 yılında Ankara'da gerçekleştirilen ilk Türk Devletleri Zirvesi'ne katılarak ortak deklarasyon imzalamıştır.³⁸

2 Kasım 1992'de Ankara'da Azerbaycan Büyükelçiliğı açılmış, iki ülke arasında anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalardan en önemlisi İşbirliğı ve Dayanışma Anlaşması idi. İmzalanan sözleşmeler Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin ekonomik alanda geliştirilmesi amacıyla Türk işadamlarının Azerbaycan'a yatırılan yatırımlar da vergi indirimi yaptırılmıştır.

2.1.2 1996-2000 Arası

1996-2000 yılları arasında Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı yıllık ortalama 273 milyon dolar (1992-1995 yıllara oranla 2.35 kat fazla) seviyesinde olmuştur. Aynı

³⁶ Memmedov A.Q, **Azerbaycanın keçid iqtisadiyyatında yeni mülkiyyet münasibetlerinin formalaşması ve reallaşması problemleri**, Bakü: 1998, s.218.

³⁷ **İqtisad Universiteti**, Heyder Eliyev İqtisadi idareetme mektebi, II burakılış, Bakü: 2003, s.207.

³⁸ **Azerbaycan Respublikası Elmler Akademiyası Tarih İnstitutu**, Azerbaycan Cumhuriyeti, Bakü: 1998, s.51

zamanda Azerbayca'nın Türkiye'ye ihracatı ise 57.46 milyon dolar (1992-1995 yıllara oranla 2.31 kat fazla) olmuştur.³⁹

İki ülke arasındaki ticaret ilişkilerindeki artışın nedenleri şunlardır: askeri-siyasi olayların duraklaması, Azerbaycan ekonomisinde serbest piyasa ekonomisinin olması için çabaların artırılması, dış ticaretin serbestleşmesi için atılan adımlar ve genellikle 1996 yılından itibaren Azerbaycan ekonomisinde gerileme süresinin sona ermesi ve ülke ekonomisinde istikrarın sağlanması.⁴⁰

Yukarıda açıklanan iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin hacmindeki artışa rağmen bunu yeterli kabul etmek mümkün değildir. Buna örnek olarak, Türkiye'nin 1998 yılında toplam ihracatında Azerbayca'nın payı % 1.22, genel ithalatında ise % 0.12 olduğunu gösterebiliriz. 2000 yılında Türkiye'nin genel ihracatında Azerbayca'nın payı % 0.84, genel ithalat ise % 0.16 teşkil etmiştir. Öte yandan, 1998 yılında Azerbaycanın dış ticaretinin hacminde Türkiye'nin payı % 21 olmuş, bu gösterge 1999 yılında % 11, 2000 yılında ise %8 kadar azalmıştır. Başka bir deyişle, Azerbaycan-Türkiye arasındaki ticaret hacmi diğer ülkelerle de ilişkileri göz önüne alındığında yeterince büyük olmamış ve 1998-2000 yılları arasında diğer ülkelerin Azerbaycan'la olan dış ticareti kadar artışa sahip olmamıştır.⁴¹

Türkiye'nin bu dönemde Azerbaycan'a ihraç ettiği mallar arasında ilk sırayı gıda maddeleri tutmuştur. Ayrıca ihraç edilen mallar: hazır deri mamulleri, trikotaj ürünleri, sentetik deterjanlar, sabun, duvar kağıtları, tekstil endüstrisi için makineler, telekomünikasyon ürünleri, elektrik malzemeleri ve elektrik enerjisi olmuştur. Aynı dönemde Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatı ise, başta petrol ve petrol ürünleri olmak

³⁹ Allahverdiyev H.B, Qafarov K.S, ve Ehmedov E.M, **İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi**, Bakü: 2002, s. 445

⁴⁰ Allahverdiyev, **a.g.e.**, s.451

⁴¹ Tayfun Atmaca, **Küreselleşme çağında Türkiye - Azerbaycan (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi Ankara)**, Ankara: Usam yayınları, 2004, s.38

üzere, ham alüminyum, pamuk polietilen, ham deri, yün, ham bakır, alkollü içecekler ve fosfatlı gübreler olmuştur.⁴²

Bu dönemde Azerbaycan'daki yabancı yatırım ortaklıklarına bakarsak ilk sırada firma sayısı açısından Türkiye'nin yer aldığını görürüz. Türkiye'nin ardından ise, İran, Rusya, ABD ve Almanya geliyor. Bununla birlikte, Türkiye toplam dış sermaye içerisinde Batı ülkelerinden geride kalmaktadır. Türkiye'nin firma sayısında önde, ancak sermaye miktarında geride olmasının sebebi ise, diğer ülkelerin zengin petrol şirketleri aracılığıyla az sayıda, ancak daha büyük yatırımlar yapmasıdır.⁴³

Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk firmalarının faaliyetleri, inşaat, enerji sektörü, kimya, petrokimya, telekomünikasyon ve gıda alanlarında yoğunlaşmıştır. Azerbaycan'daki Türk firmalarının büyük bir kısmı ticaretle meşgul olmakta veya küçük ve orta ölçekli yatırımları üstün tutmaktadırlar. Ancak bunlardan başka, petrol, telekomünikasyon gibi büyük yatırımlar gerektiren yatırım alanlarında çalışan Türk firmaları da faaliyet göstermektedir.⁴⁴

2.1.3 2001-2005 Arası

2001-2005 yılları arasında Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı yıllık ortalama hesapla 336.16 milyon dolar (1996-2000 yıllara oranla 1.23 kat fazla) seviyesinde olmuştur. Aynı dönemde Azerbaycan'ın Türkiye'ye ihracatı ise, yıllık ortalama hesapla 133.26 milyon dolar (1996-2000 yıllara kıyasla 2.32 kat fazla) olmuştur.⁴⁵

⁴² Oğan Sinan, **Bağımsızlığın onuncu yılında Azerbaycan Ekonomisi ve Türkiye ile ekonomik ilişkileri**, İstanbul: 2005, s.31

⁴³ Atmaca, **a.g.e.**, s.49

⁴⁴ Elirzayev E.Q, **İslahatlar ve süretilendirme strategiyası şeraitinde Azerbaycanın sosyal-iqtisadi inkişaf problemleri: tecrüb, meyler ve perspektiv istiqametler** Bakü: 2005, s. 535.

⁴⁵ Allahverdiyev H.B, Qafarov K.S ve Ehmedov E.M, **İqtisadiyyatın dövlət tenziminmesi**, Bakü: 2002, s. 317.

Özellikle de, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattından 25 Mayıs 2005 itibaren akan ham petrol ile beraber Azerbaycan'ın Türkiye'ye 270.6 milyon dolarlık ihracatı, 1992-2005 yılları arasındaki en yüksek değer olmuştur.⁴⁶

Tablo 1. Azerbaycan ve Türkiye'nin 2004 yılı için temel ekonomik göstergeleri

		Azerbaycan	Türkiye
1	Kişi başına gelir (dolarla)	1024	4172
2	Yıllık enflasyon	6.7	9.3
3	İhracat (milyar. Dolarla)	3.7	63.1
4	İthalat (milyar. Dolarla)	3.6	97.5
5	En çok ihracat yaptığı ülke (yüzde)	İtalya 45 Rusya 6 Gürcistan 6	Almanya 14 İngiltere 9 ABD 8
6	En çok ithalat yaptığı ülke (yüzde)	Rusya 16 İngiltere 12 Türkiye 6	Almanya 13 Rusya 8 İtalya 7
7	Başlıca ihraç malları (yüzde)	Petrol ürünleri 82 Gıda 4 Ulaştırma araçları 4	Tekstil - giyim 28 Ulaştırma araçları 15 Makine ve Teçizat 14

⁴⁶ Allahverdiyev H.B, a.g.e., s.322

8	Ana ithal malları (yüzde)	Makine ve Techizat 31 Metal 17 Gıda ürünleri 12	Makine ve Techizat 31 Metal 17 Gıda ürünleri 12
---	------------------------------	---	---

Kaynak: Emin Çarıkçı, "Türk Dünyasında Ekonomik gelişmeler ve işbirliği olanakları", **Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu aylık İşveren dergisi**, Aralık 2005, s.8

2004 yılında Türkiye ve Azerbayca'nın genel dış ticaretinin hacmi 167.9 milyar dolar olmasına rağmen iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 536.4 milyon dolar olmuştur. Bu da genel değerın sadece %0.32'ne uymaktadır ve oldukça düşük seviyededir.⁴⁷

2004 yılında en fazla ihracat ve ithalat ülkelerine baktığımızda, Azerbayca'nın en çok ithalat yaptığı üçüncü ülke olarak Türkiye % 6 oranındaki payı ile göze çarpıyor. Bu durum ekonomik ilişkilerin daha fazla geliştirilmesinin önemli olduğunu göstermektedir.⁴⁸

Aynı dönemde meydana gelen ekonomik ilişkileri daha fazla anlamak için 2005 yılında iki ülke arasında gerçekleşen yaklaşık 800 milyon dolarlık ticaretin hangi çapta ve hangi ürünlerden oluştuğu tablo 2'de gösterilmiştir.⁴⁹

⁴⁷ Emin Çarıkçı, "Türk Dünyasında Ekonomik gelişmeler ve işbirliği olanakları", **Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu aylık İşveren dergisi**, Aralık 2005, s.8

⁴⁸ Çarıkçı, a.g.e., s.10

⁴⁹ Çarıkçı, a.g.e., s.12

Tablo 2. Ürünlere göre Türkiye-Azerbaycan ticareti (2005)

Turkiyenin ihracatı			Türkiye'nin ithalatı		
Ürünler	Hacmi (dolarla)	Oran (yüzde)	Ürünler	Hacmi (dolarla)	Oran (yüzde)
Kazanlar Donatımlar	68,121,343	13.00	Mineral yakıtlar	201,572,116	74.50
Plastikler	53,962,378	10.30	Plastikler	24,182,955	8.94
Elektrikli Donatımlar	40,265,437	7.68	Ham postlar	10,818,155	4.00
Demir çelik eşyalar	26,612,152	5.08	Bakır ve bakır ürünleri	10,040,330	3.71
Kağıt Kardon	20,844,525	3.98	Alüminyum	8,019,567	2.96
Demir Çelik	18,893,450	3.60	Pamuk	6,515,216	2.41
Mineral yakıtlar	17,236,498	3.29	Demir Çelik	2,369,822	0.88
Mobilyalar	17,168,403	3.28	Organik maddeler	1,723,534	0.64
Renk özetleri	17,164,283	3.27	Tohum ve meyveler	1,444,836	0.53
Otomobil endüstrisi	16,797,519	3.21	Demir çelik eşyalar	688,016	0.25
Diğer	227,036,586	43.32	Diğer	3,200,039	1.18
Genel	524,102,574	100	Genel	270,574,586	100

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) erişim tarihi: 18.10.2014

Türkiye'nin Azerbaycan'a 2005 yılındaki ihracatında bir çeşitlilik görünse de, Azerbaycan'ın Türkiye'ye ihracatında %74.5'i mineral yakıtların tutması dikkat çekiyor. Bunun nedeni, Türkiye ekonomisinin daha dengeli ve imaledici sanayi ağırlıklı olması

ve Azerbaycan ekonomisinin ise daha çok hammadde ağırlıklı bir yapıya sahip olmasıdır.⁵⁰

Azerbaycan ekonomisini sektör açısından iki başlık altında incelemek mümkündür: enerji sektörü ve diğerleri. Enerji sektörü büyük miktarda yabancı sermayeyi kendine çekmektedir. 2004 itibariyle bu sektör, ülkenin tüm ticaret gelirlerinin %80 ve Azerbaycan ekonomisine giren yabancı sermayenin de % 97'sini karşılamaktadır.⁵¹

Öte yandan enerji sektöründeki yatırımların artması, taşıyıcılık ve inşaat gibi yan sektörlerle de olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Sanayinin Safi Yurtiçi Hasılatı (SYH)'daki payı 1991 yılında % 24 iken, 2005 yılında % 51.3 kadar artmıştır. 2005 yılında hizmet sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasılat (GSYH)'daki payı % 27 olmuştur.⁵²

2003 yılı istatistiklerine göre, Azerbaycan'da 624 Türkiye sermayeli, 787 müşterek işletme, 209 temsilcilik veya şube olmak üzere Türk şirketlerinin genel sayısı 1620 olmuştur.⁵³

2.1.4 2006-2011 Arası

2006-2011 yılları arasında Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı yıllık ortalama hesapla 3.4 milyar dolar düzeyinde olmuştur. Aynı dönemde Azerbaycan'ın Türkiye'ye ihracatı ise, yıllık ortalama 2.1 milyar dolar olmuştur. Bu ise geçtiğimiz dönemlere kıyasla oldukça yüksek bir rakamdır.⁵⁴

⁵⁰ **TUİK**, www.tuik.gov.tr, (erişim tarihi: 18.10.2014)

⁵¹ **Türkiye Haber Portalı**, www.haber.tnn.net, (erişim tarihi: 18.10.2014)

⁵² Veliyev T.S, **İqtisad elminin nezeri esaslarının tarihi tekamülü**, Bakü: 1999, s.115

⁵³ **ACİK**, www.stat.gov.az, (erişim tarihi: 03.10.2014)

⁵⁴ Elşen Bağırzade, **Azerbaycan-Türkiye İqtisadi Elaqlerinin Müasir Veziyyeti ve İnkişaf Perspektivleri**, Bakü: 2011, s.24

Tablo 3'ten görüldüğü gibi 2010 yılında Türkiye Cumhuriyeti Azerbaycan'ın ithalatında 11.6 oranındaki bir bölüm ile Rusya'dan sonra ikinci sırada gelmektedir.

Tablo 3. Azerbaycanda ve Türkiye'nin 2010 yılı için temel göstergeler

		Azerbaycan	Türkiye
3	İhracat (milyar. Dolarla)	21.3	63.1
4	İthalat (milyar. Dolarla)	6.6	97.5
5	En çok ihracat yaptığı ülke (yüzde)	İtalya 32 Fransa 8.6 İsrail 8.1	Almanya 14 İngiltere 9 ABD 8
6	En çok ithalat yaptığı ülke (yüzde)	Rusya 17.3 Türkiye 11.6 Almanya 9.1	Almanya 13 Rusya 8 İtalya 7

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi

Aynı yıllarda Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatının % 85.6'sını sanayi malları (makine ve ekipmanları, demir / çelik eşyalar), % 10.96'sını ise köy çiftlik ürünleri teşkil etmektedir. Azerbaycan'dan Türkiye'ye ihracatın ise % 81.9'nu petrol ve doğalgaz oluşturmaktadır.⁵⁵

Türkiye'den ithalat % 34.3'ü makineler, mekanizmalar, elektrotnik ekipman; %18.6'sı siyah ve yarı kıymetli metaller ve bunlardan eşya; % 9.4'ü kimya sanayi ürünleri oluşturmaktadır.⁵⁶

Üçüncü ülkeler üzerinden gelen ve ülke içinde elde edilen gelirlerin tekrar sermaye olarak kullanımını da göz önünde bulundurarak Azerbaycan'da genel Türk sermayesinin miktarı 5,6 milyar dolar oluşturmaktadır. Ülkede yaklaşık 50 bin insana iş imkanı sunan Türk şirketlerinin yatırımlarının temelini telekomünikasyon, bankacılık, sigorta, gıda ticareti, tekstil, eğitim, inşaat malları sektörlerine yatırılan yatırımlar oluşturuyor.⁵⁷

⁵⁵ **ACİK**, www.stat.gov.az, (erişim tarihi: 12.10.2014)

⁵⁶ İ.E.Feyzullabeyli, E.İ.İ bişov, ve H.A.İsrafilov, **Beynelxalq ticaret işi**, Bakü., 2001, s.76

⁵⁷ Feyzullabeyli, **a.g.e.**, s.96

2010 yılında Azerbaycan`a yatırılan yatırımlar arasında Türkiye Cumhuriyeti 94 mln. liralık bir tutarla İngiltere, ABD, Çek Cumhuriyeti, Japonya ve Norveç'ten sonra 6. sırada gelir.⁵⁸

Azerbaycan`la Türkiye arasında ilişkilerin böyle gelişmesine neden aynı yıllarda iki ülke arasında çeşitli alanlarda imzalanan anlaşmalardır. O yıllarda Azerbaycan ve Türkiye arasında işbirliğinin önemli öğelerinden biri Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında daha yakın işbirliği için temel yaratan Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum boru hatlarının yapım projeleridir.⁵⁹

7 Şubat 2007 yılında Tiflis'te her 3 ülkenin yönetiminin katılımı ile yapılan görüşmede "Bakü-Tiflis-Kars yeni demiryolu hattı hakkında" 3 taraflı Anlaşma ve "Bakü-Tiflis-Kars" yeni demiryolu hattı projesinin hayata geçirilmesi çerçevesinde Akalkalaki-Marabda (Türkiye Cumhuriyeti sınırına kadar) demir yolu alanının finansmanı, tasarımı, inşası, ve kullanımının prensip ve şartları hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ve Gürcistan Hükümeti arasında ikili anlaşma, ve Marabda sınırına kadar demiryolu alanının finansman koşullarına dair Kredi Sözleşmesi imzalanmıştır.⁶⁰

2.1.5 2011-2014 Arası

Azerbaycan ve Türkiye arasında “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi” kuruldu ve Taraflar artık 3 ortak toplantıyı gerçekleştirmiştir. Konseyin ilk toplantısı 2011 yılının Ekim ayında İzmir`de, ikincisi 2012 yılının Eylül ayında Azerbaycan`ın Gebele ilinde, üçüncüsü ise 2013 yılının Kasım ayında Ankara`da gerçekleştirildi. Ankara toplantısında sanayi, ulaşım, bilim ve teknoloji alanında gelecek işbirliğiyle ilgili anlaşmalar imzalanmakla birlikte Türk işadamlarının Azerbaycan`a vizesiz

⁵⁸ Elşen Bağırzade, **Azerbaycan-Türkiye İqtisadi Elaqelerinin Müasir Veziyyeti ve İnkişaf Perspektivleri**, Bakü: 2011, s.36

⁵⁹ Bağırzade, **a.g.e.**, s.45

⁶⁰ E.Hesenov, **Müasir beynelxalq münasibetler ve Azerbaycanın xarici siyaseti**, Bakü., 2005, s.46

gelebilmelerinin de önü açıldı. Ayrıca, Türkiye vatandaşlarının Azerbaycan`da istihdam için almalı oldukları çalışma izinleri için ödenen ücret 1270 dolardan 50 dolara indirildi ki, bu da iki ülke arasında işgücü hareketine olumlu etki sağlayacaktır. ATİB araştırmalarına göre, Azerbaycan'ın daha ziyade petrol ve gaz kaynaklarına dayalı ekonomisi inşaat patlamasına neden olmuştur ki, bu da dışarıdan ülkeye işçi akımı ile sonuçlanmıştır. 2013 yılının başında Azerbaycan`da hükümetin bireysel muhasebe sisteminde kayıtlı yabancıların sayısı artarak 13.744 kişiye ulaştı. Burada da Türkiye vatandaşları 8 bin kişiyle çoğunluk oluşturmaktalar. Onu da belirtelim ki, son karar beraberinde Türkiye`de çalışan Azerbaycan vatandaşlarının kayıt şartlarına kolaylaştırma getirecektir. 2011 yılında temeli atılan "STAR" petrol işletme tesisine yapılan yatırım ise Türkiye tarihinde bir kuruluşu yöneltile en büyük yabancı sermaye yatırımı oldu. Bilindiği gibi, her yıl enerji taşıyıcıları ithaline 60 milyar dolar parasal kaynak harcayan Türkiye'nin, 2017 yılında kullanıma verilmesi beklenen "Star" petrol işleme tesisine büyük ihtiyacı vardır. Önümüzdeki yıllarda SOCAR bu kuruluşu daha 5 milyar Dolar yatırım yapacak ve toplamda Azerbaycan Türkiye'deki yatırımlarını 20 milyar Dolara kadar artırmış olacaktır. Bu yatırımlar ağırlıklı olarak stratejik önemli Trans - Anadolu Doğalgaz Boru hattı projesi, petrokimya tesislerine, doğal gazın satışı altyapısına ve lojistik projelere yöneltilecektir. Şu anda inşaatı devam eden Bakü - Tiflis - Kars demiryolu hattının çalışmaya başlamasıyla Türkiye ve Azerbaycan arasında doğrudan demiryolu bağlantısı oluşturulmakla Karadeniz ve Hazar'a kıyısı olan ülkelerin Avrupa'nın demiryolu ağına bağlanması, aynı zamanda Türkiye'nin ve Avrupa ülkelerinin Azerbaycan üzerinden Asya demiryolları ağı ile birleştirilmesi sağlanacaktır.

2.2 Azerbaycan-Türkiye Ticaret ve Yatırım İlişkileri

Azerbaycan'da yabancı sermaye ile ilgili ilişkiler "Yatırımların teşviki ve korunması Anlaşması " ile ayarlanmaktadır. Bu yasa Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içerisinde yabancı sermayenin hukuki ve ekonomik kurallarını oluşturmaktadır. Bu yasa ile yabancı tüzel kişilerin, yabancı vatandaşların, yabancı ülkelerde yaşayan Azerbaycan

Cumhuriyeti vatandaşlarının, yabancı devletlerin, uluslararası kuruluşların Azerbaycan'a yabancı yatırımcı olarak yatırım yapmayasına izin verilmiştir.⁶¹

Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Azerbaycan Cumhuriyeti İstatistik Komitesi'nin raporlarına göre son yıllarda ülke ekonomisine yatırım yapanların önemli kısmını yabancı sermaye oluşturmaktadır. Yabancı sermayenin %93.5`de ekonomiye doğrudan yatırım, kalan bölümünü ise uluslararası finans kuruluşları tarafından ayrılan krediler oluşturmaktadır.⁶²

Tablo 4`den görüldüğü gibi 2010 yılında Azerbaycan'a yapılan yatırımlar arasında Türkiye Cumhuriyeti 94 mln dolar bir tutarla İngiltere, ABD, Çek Cumhuriyeti, Japonya ve Norveç'ten sonra 6. sırada gelmektedir.⁶³

Tablo 4. 2010 yılında Azerbaycan'a gelen yabancı sermaye miktarının ülkeler için serisi

ÜLKELER	YATIRIM MİKTARI (bin dolar)
İngiltere	1 247 238,5
ABD	359 383,1
Çek Cumhuriyeti	216 695,1
Japonya	180 105,4
Norveç	111 866,2
Türkiye	94 801,5
Kore Cumhuriyeti	40 225,1
Fransa	29 388,6
Suudi Arabistan	4 268,1

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomik Kalkınma Bakanlığı⁶⁴

⁶¹ Elirzayev E.Q, *Azerbaycanın iqtisadi inkişaf konsepsiyası ve proqramı*, Bakü: Odlar Yurdu neşriyyatı, 1999, s.104

⁶² ACİK, www.stat.gov.az, (erişim tarihi: 21.11.2014)

⁶³ Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, www.economy.gov.az, (erişim tarihi: 24.11.2014)

Genellikle, Azerbaycan'la Türkiye arasında sürekli gelişen ekonomik ilişkiler ülkelerimiz arasındaki ithalat-ihracat işlemlerinin artmasına neden olmuştur. Artık Azerbaycan`la Türkiye arasında ticari işbirliği yeni aşamaya girmiştir. Türkiye sermaye katılımıyla Azerbaycan'da ekonominin çeşitli alanlarında 1250 Türk şirkete sahip olmaktadır. Daha bir önemli olgu şudur ki, hazırda ülkemizde faaliyet gösteren Türk şirketlerinde 54 bin yerel sivil çalışıyor. Türk şirketlerinden birinin gücü ile inşa edilmiş İmişli şeker fabrikası Azerbaycanın ekonomik hayatına çok ciddi katkıda bulunmuştur. Türk şirketi bu fabrikaya 83 milyon dolar sermaye yöneltmiştir.⁶⁵

Finans alanında iki ülke arasında ilişkiler daha dinamiktir. 2009 yılının Ekim ayında Azerbaycan'ın devlet menkul piyasasında (repo işlemleri pazarı hariç) yapılan işlemlerin hacmine göre Türkiye yatırımına "Yapı Kredi Bank Azerbaijan" başkanlık etmiştir. Banka toplam değeri 150 406 417 tl olan bayi işlemleri gerçekleştirdi. Bakü borsasında analitik departmanı bilgisine göre, ikinci sırada 56 537 347, 28 tl değerinde bayi işlemleri yapmış "Azer-Türk Bank" yer almıştır. Yapılmış bayi işlemlerinin hacmine göre ise üçüncü sırada 14 426 713,94 tl göstergesi ile "Atabank" yer almıştır.⁶⁶

⁶⁴ Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, www.economy.gov.az, (erişim tarihi: 27.11.2014)

⁶⁵ Osman Nuri Aras ve Elçin Süleymanov, **Azerbaycan İktisadiyatı**, Bakü: 2006, s.83.

⁶⁶ ACİK, www.stat.gov.az, (erişim tarihi: 27.11.2014)

Tablo 5. Azerbaycan'da faaliyet gösteren bayi işlemlerinin hacmi

2009	Bayiler	İşlemlerin hacmi (TL)
1	Yapı Kredi Bank Azerbajjan	150 406 417
2	Azer-Türk Bank	56 537 347,28
3	Atabank	14 426 713,94
4	Azerigazbank	2 361 191,28
5	Unibank	1 946 465,91
6	ADB Broker	28 345,76
7	BoB Broker	3 044,16

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi

2010 yılının Ocak-Aralık ayları boyunca Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ithalat hacmi 6,6 milyar ABD Doları, ihracatın hacmi ise 21.3 milyar ABD doları oluşturmuştur. Bu dönemde Azerbaycan Cumhuriyeti 147 yabancı ülke ile ticaret alanında karşılıklı yararlı işbirliği yapmış ve ticaret bakiyesi pozitif 14,7 mlr ABD doları olmuştur.⁶⁷

Tablo 6. 2010 yılında Azerbaycan'ın dış ticaret hacminde ülkelerin payı (milyon ABD doları)

Ülkeler	Milyon ABD \$	Genel ihracata payı %	Ülkeler	Milyon ABD \$	Genel İthalata payı %
İtalya	7 097, 22	%33, 28	Rusya	1144, 86	%17, 35
Fransa	1 856, 52	%8, 71	Turkiye	771, 19	%11, 69
İsrail	1 744, 82	%8, 18	Almanya	607, 18	%9, 20
ABD	1 538, 58	%7, 21	Çin	587, 19	%8, 90
Ukrayna	888, 64	%4, 17	Ukrayna	465, 45	%7, 05
Hırvatistan	787, 17	%3, 69	Büyük	302, 75	%4, 59

⁶⁷ACİK, www.stat.gov.az, (erişim tarihi: 20.10.2014)

			Britanya		
Endonezya	782, 16	%3, 67	Kazakistan	293, 43	%4, 45
Rusya	773, 53	%3, 63	ABD	206, 27	%3, 13
Malezya	740, 78	%3, 47	Singapur	173, 89	%2, 63
Singapur	510, 88	%2, 40	Brezilya	161, 62	%2, 45
Diğer	4 604, 48	%21, 59	Diğer	1 885, 52	%28, 57
Toplam	21 324, 78	100, 00	Toplam	6 599, 35	100, 00

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi⁶⁸

Tablo 6`da görüldüğü gibi 2010 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Azerbaycan Cumhuriyeti`yle ticaretde dolaşan ithalat payı % 11,69, ihracatda ise % 0,8 olmuştur. Azerbaycan ithalatında Türkiye Cumhuriyeti Rusya'dan sonra ikinci sırada gelmektedir.⁶⁹

Ekonomik Kalkınma Bakanlığı'nın verilerine göre 2009 yılı ile karşılaştırıldığında Türkiye Cumhuriyeti ile genel ticaret hacmi 7.13 oranında azalmış, Türkiye'den ithalatta da 14.9 oranında azalma gözlenmiştir. İhracat işlemleri ise 58.79 oranında artarak 170.89 milyon dolara ulaşmıştır.

⁶⁸ Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi www.customs.gov.az, (erişim tarihi: 24.1.2014)

⁶⁹ Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı, www.economy.gov.az, (erişim tarihi: 24.10.2014)

Tablo 7. Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı, 2003-2010 yılları (milyon dolar)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye- Azerbaycan dış ticaretinin Hacmi	438	539	800	1.036	1.377	2.596	2.05	2.41
Türkiyenin Azerbaycana ihracatı	315	404	528	695	1.048	1.667	1.3	1.55

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu⁷⁰

Tablo 7'e göre, Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı 2007 yılında önceki yıla göre %50.7 artarak ilk kez bir milyar dolardan fazla olmuştur. 2010 yılında ise ihracatın hacmi artarak 1.55 milyon dolara ulaşmış, dış ticaret hacmi ise 2.41 milyona yükselmiştir.⁷¹

2001 yılından itibaren Azerbaycan`da yeni gümrük vergileri konulmaya başlandı. Hükümet yerli üretimi artırmak için ülkede üretimi mümkün olan bir çok ürünün ithalindeki vergileri yükseltmeye çalışmıştır.⁷²

2.2.1 Azerbaycan'a Türkiye'den İthalat Kompozisyonu

Genel olarak alındığında, Türkiye'nin Azerbaycan'a ihraç ettiği mallar arasında ilk sırayı gıda maddeleri tutuyor. Başlıca ihraç ürünleri: un ve un ürünleri, margarin, buğday, tekstil endüstrisi için ekipman, plastik eşyalar, elektronik ev eşyaları, telekomünikasyon ürünleri, otobüs, otomobil, traktör, jeneratör vb. oluşturmaktadır.

⁷⁰ **TÜİK**, www.tuik.gov.tr, (erişim tarihi: 22.10.2014)

⁷¹ **TÜİK**, www.tuik.gov.tr, (erişim tarihi: 25.10.2014)

⁷² **Azerbaycan Respublikasının Gümrük Mecellesi** (Bu kanun Azerbaycan Respublikasının 24 haziran 2011 yılında, 164-IVQ numaralı kanunla tasdiq edilmiştir)

Tablo 8`den görüldüğü gibi, 2010 yılı Ocak-Aralık ayları boyunca Türkiye'den ithalat % 34.3 makineler, mekanizmalar, elektronik ekipmanlar; % 18.6 siyah ve yarı kıymetli metaller ve bunlardan eşya; % 9.4 kimya sanayi ürünleri; % 5.4 kara taşımacılığı araçları ve onların parçaları; % 4.5 sabun, deterjan araçlar ve benzeri eşya; % 2.5 mineral ürünler, elektrik enerjisi; % 22.4 ise diğer ürünler oluşturmuştur.

Tablo 8. Azerbaycan'a Türkiye'den ithalat kompozisyonu

	2009	2010
Malların isimleri	Bin ABD Doları	Bin ABD Doları
Makineler, mekanizmalar, elektronik ekipman	224.526	311.026,6
Kara ulaşımı araçları ve bunların parçaları	126.006	50.224,0
Siyah ve yarı kıymetli metaller ve bunlardan mamuller	159.076	191.775,1
Kimya sanayi ürünleri	70.722	85.620,2
Sabun, deterjan araçlar ve benzeri eşya	34.758	41.027,8
Mineral ürünler, elektrik enerjisi	26.832	23.082,2
Diğer	165423	203.318
Toplam:	807.343	906.072

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi⁷³

Azerbaycan inşaat malları pazarında Türkiye birinci sıradadır. Türkiye`den Azerbaycan`a 2006 yılında 88 milyon, 2008 yılında 92 milyon dolarlık inşaat malları ihraç edilmiştir. Bu inşaat malları içerisinde önemli yeri demir ve çelik profiller, plastik

⁷³ ACİK, www.stat.gov.az, (erişim tarihi: 28.10.2014)

borular, seramik döşeme ve taşlar tutmuştur. 2009-2010 yılları arasında Azerbaycan'ın otomobil ithalında Türkiye, Almanya ve Japonya'dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır.⁷⁴

Ayrıca Türkiye tekstil sektöründe 2-3 yıl öncesine kadar birinci sırada giderken, günümüzde bu yere kaybetmiş durumdadır. Bunun temel nedeni son dönemlerde Çin Uzak Doğu ülkelerinden düşük fiyatta getirilen hazır giyim ürünleridir. Çin üreticilerinin kısa bir zaman içinde giyim ürünlerinin % 80 taklit etmeleri bu göstericiyi büyük etkilemiştir.⁷⁵

2.2.2 Azerbaycan'dan Türkiye'ye İhracatın Kompozisyonu

2008 yılında gerçekleştirilen 2.596 milyon dolarlık ticaretin hacmiyle Azerbaycan Türkiye'nin BDT ülkeleri arasında Rusya ve Ukraynadan sonra üçüncü büyük ticaret ortağı olmuştur. 2010 yılında ise Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatı biraz azalmıştır. 2010 yılında Türkiye Azerbaycan'ın ihracatında %4.6'lık oranla İtalya (%25.8), ABD (%9), İsrail (%8.4), Rusya (%5.1) `dan sonra beşinci sırada yer almaktadır.⁷⁶

Tablo 9'dan görüldüğü gibi 2010 yılında ise Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatı 865 milyon dolara ulaşmıştır.

⁷⁴ Osman Nuri Aras ve Elçin Süleymanov, **Azerbaycan İktisadiyatı**, Bakü: 2006, s.145.

⁷⁵ Elşen Bağırzade, **Azerbaycan-Türkiye İktisadi Elaqlerinin Müasir Veziyeti ve İnkişaf Perspektivleri**, Bakü: 2011, s.52

⁷⁶ ACİK, www.stat.gov.az, (erişim tarihi: 11.10.2014)

Tablo 9. Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatı (milyon dolarla)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye-Azerbaycan dış ticaretinin Hacmi	438	539	800	1.036	1.377	2.596	2.05	2.41
Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatı	122	135	272	340	329	928	752	865

Kaynak: TÜİK verilerine göre hazırlanmıştır.⁷⁷

Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatında önemli yeri mineral yakıtlar, mineral yağlar, bakır ve bakır eşyalar, plastik eşyalar, pamuk, alüminyum, deriler, meyve vb. önemli yer tutmaktadır.

Tablo 10'dan görüldüğü gibi 2010 yılının Ocak-Aralık ayları boyunca 2009 yılına oranla Azerbaycan'dan Türkiye'ye ihracda artış gözlenmiştir. 2010 yılı Ocak-Aralık ayları boyunca Azerbaycan'dan Türkiye'ye ihracatının %77 mineral yakıt, petrol ve petrol işleme ürünleri; % 6.7 bakır; alüminyum ve mamuller; % 3.1 pamuk; % 10 ise diğer ürünler oluşturmuştur.

Tablo 10. Azerbaycan'dan Türkiye'ye ihracatın kompozisyonu

	2009	2010
Malların isimleri	Bin ABD Doları	Bin ABD Doları
Mineral yakıt, petrol ve petrol işleme ürünleri	578.390	672.972
Bakır, alüminyum ve onlardan üretilen mamuller	50.125	58.535
Plastik kütleler ve onlardan üretilen mamuller	6.840	27.448
Pamuk	12.466	13.364

⁷⁷ TÜİK, www.tuik.gov.tr, (erişim tarihi: 11.10.2014)

Diğer	104.958	92.812
Toplam	752.779	865.131

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi⁷⁸

Genel alındığında, Türkiye'nin Azerbaycan'dan aldığı sanayi ürünleri ithalatının % 96 hammal teşkil etmektedir. Türkiye Azerbaycan'dan 2006 yılında 340 milyon dolar, 2007 yılında 330 milyon dolar, 2008 yılında 928 milyon dolar, 2009 yılında 752 ve 2010 yılında 865 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir.

2010 yılında Türkiye'nin Azerbaycan mineral yanacaqlar, mazut ve mazut imalı ürünleri 865 milyon dollara teşkil etmiştir ki, bu da Türkiye'nin Azerbaycan'dan genel ithalatının % 77'ni teşkil etmektedir. Bu artışa sebep ise, 2006 yılın temmuz ayında kullanılmaya verilmiş Bakı-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattının 2007 yılında hizmete başlamış Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) gaz kemeri sebep olmuştur. BTC Azerbaycan mazutunu Gürcüstan üzerinden Türkiye'nin Akdeniz sahillerine taşıyan boru hattıdır. BTE gaz hattının kullanıma verilmesiyle Azerbaycan gazı Bakü'den Erzurum'a ulaşmaktadır.

Azerbaycan ekonomisinde petrol-doğalgaz sektörü temel bir rol oynamaktadır. Azerbaycan'ın 2013 yılı Gayrisafi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) 76 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına milli gelir ise 2013 yılında 7.400 dolara ulaşmıştır.

2013 yılı GSYİH'sinin yüzde 63'ünü sanayi, yüzde 30,2'sini hizmet ve yüzde 6,2'sini tarım sektörleri olmuştur.

Azerbaycan ekonomisi 2013 yılında yüzde 3,5 oranında büyümüştür. 2013 yılında Azerbaycan'ın dış ticaret hacmi 34,6 milyar dolardır. Bu rakamın 23,9 milyar doları ihracat, 10,7 milyar doları ithalattır. Petrol ve petrol ürünleri satışının ihracat içindeki payı yüksektir.⁷⁹

⁷⁸ ACİK, www.stat.gov.az, (erişim tarihi: 12.10.2014)

⁷⁹ TUİK, www.tuik.gov.tr, (erişim tarihi: 11.05.2015)

Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, 2013 yılında Azerbaycan`da 43,1 milyon ton petrol ve 17,9 milyar metreküp doğalgaz çıkarıldığını açıklamıştır.⁸⁰

Petrol sektöründeki istikrarlı üretim ve olumlu gelişmeler Azerbaycan`ın uluslararası konumunu korumaktadır. Azerbaycan Hükümeti enerji dışındaki sektörlerin geliştirilmesine ve ekonomik yapının çeşitlendirilmesine öncelik vermektedir.

2013-2014 yılları için öngörülen, % 5 oranında GSYİH ve yumuşak fiyat baskıları altında oluşan % 3 oranındaki enflasyon, Azerbaycan`ın yakın vadeli ekonomik hedefleri ile uyumludur. 2013 yılında dış ticaret dengesi de 13,2 milyon dolar tutarında fazla vermiştir. Toplam dış borcu GSYİH`nin yüzde 8`ine yakındır.

Türkiye`nin Azerbaycan`a ihracatı 2013 yılında 2,9 milyar dolar, ithalatı ise 1,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde toplam 4,6 milyar dolar seviyesine ulaşan dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre %11`lik artış göstermiştir. Türkiye`nin verdiği dış ticaret fazlası ise bir önceki yıla göre %30`luk bir artışla 1,2 milyar dolara ulaşmıştır. 2013 yılı ihracatımızın ilk üç kalemini demir - çelik, mobilya ürünleri ve kıymetli metaller oluşturmaktadır. Azerbaycan`dan ithalatımızın ilk üç kalemini ise doğal gaz, işlenmemiş alüminyum ve ham petrol teşkil etmektedir. İkili ticaret hacminin 2023 yılına kadar 15 milyar dolara çıkarılması hedeflenmektedir.⁸¹

Türkiye ile Azerbaycan arasında 13 Kasım 2013 tarihinde düzenlenen Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) Üçüncü Toplantısı sonucunda, Türkiye - Azerbaycan arasında vizesiz geçişlerin sağlanması konusunda önemli bir noktaya gelinmiş olup, Azerbaycan tarafınca Türk vatandaşlarına yönelik vize uygulamasının gruplar halinde kaldırılması kararlaştırılmış ve ilk etapta, sözkonusu vize muafiyetinin Türk işadamlarına uygulanmasına karar verilmiştir. Bahsekonu toplantı sırasında, çok

⁸⁰ ACİK, www.stat.gov.az, (erişim tarihi: 11.05.2015)

⁸¹ Ekovitrin haber portalı, www.ekovitrin.com, (erişim tarihi: 25.05.2015)

sayıda anlaşmanın imzalanması iki ülke arasında her alanda gelişmekte olan ilişkilerin derinleşmesi yönünde yeni bir boyut oluşturmuştur.

Türkiye ile Azerbaycan, bölgesel konuların ele alındığı işbirliği forumlarının geliştirilmesinde de bölgelerinde öncü rol oynamaktadır. Bu çerçevede iki ülkenin İran ve Gürcistan ile tesis ettikleri Dışişleri Bakanları Üçlü Toplantı mekanizması önemli bir işlev görmektedir. Türkiye - Azerbaycan - İran Dışişleri Bakanları Toplantısı son olarak 14 Mart 2014 tarihinde Van`da; Türkiye - Azerbaycan - Gürcistan Dışişleri Bakanları Üçlü Toplantısı son olarak 19 Şubat 2014 tarihinde Gence`de gerçekleştirilmiştir. Sözkonusu toplantılarda, Üçlü Sektörel Eylem Planları kabul edilmiştir.⁸²

Türk firmalarının Azerbaycan`daki doğrudan yatırımları 5,3 milyar dolardır. Ülkede 25 bini aşkın kişiye iş imkanı sunan 700`den fazla Türk şirketinin yatırımları ağırlıklı olarak telekomünikasyon, bankacılık, sigorta, ulaştırma, gıda ticareti, tekstil, eğitim, mobilya ve inşaat malzemeleri sektörlerine yönelmiştir.⁸³

Azerbaycan`ın Türkiye`deki yatırımları da 4 milyar doları aşmıştır. İzmir`de inşaatı devam eden Star Rafinerisi`ne 5,5 milyar dolar yatırım yapmayı planlayan Azeri Socar firması, 2018 yılına kadar Türkiye`de enerji ve altyapı alanlarında toplam 15 milyar dolarlık yatırım yapmayı hedeflemektedir.⁸⁴

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler hızla gelişmekte olup karşılıklı yatırımlar halihazırda 10 milyar dolar civarındadır. Hedefimiz, bunu hızlı bir şekilde artırarak yakın gelecekte 20 milyar dolar düzeyine çıkarabilmektir.

Türk müteahhitlik firmaları Azerbaycan`da 2015 yılına kadar toplam 9 milyar dolar değerinde 328 proje üstlenmişlerdir. Sadece 2013 yılında Türk müteahhitlerince 2,8 milyar dolar değerinde 22 proje üstlenilmiştir.

⁸² Ekovitrin haber portalı, www.ekovitrin.com, (erişim tarihi: 25.05.2015)

⁸³ <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=48&sayfa=53> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2015.)

⁸⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr, (erişim tarihi: 25.05.2015)

2013 yılında 35 milyon turist ağırlayarak dünyanın en çok turist çeken 6. ülkesi olan Türkiye'ye gelen Azeri ziyaretçi sayısı aynı yıl 630 bindir. Sadece TİKA kanalıyla Azerbaycan'a yapılmış olan kalkınma yardımlarımız, 27 milyon dolardır.

Bakü - Tiflis - Kars (BTK) Demiryolu Projesinin inşaat çalışmaları Gürcistan'da ve Türkiye'de devam etmektedir. İnşaat çalışmalarının tamamlanarak 2015 yılının ilk yarısı sonunda hattın faaliyete girmesi planlanmaktadır. Bu proje ulaştırma alanında Türkiye - Azerbaycan arasındaki işbirliğine katkı sağlamanın yanında iki ülke arasındaki ticaretin artırılmasına da yardımcı olacaktır.

2.2.3 Yabancı Yatırımcıların Karşılaştığı Sorunlar

1. Vergi mükelleflerinin her üç ayda bir vergi beyannamesi verme zorunluluğunun olması;
2. Sovyet muhasebe sisteminin hala uygulanması ve tek düzen muhasebe sistemine geçilmemiş olması;
3. İthal birim fiyatlarının gümrük listelerinde sıkça değişmesi;
4. Fatura sisteminin yerleşmemiş olması;
5. Vergi sisteminin tam olarak liberalize edilmemiş olması, çifte vergilenmesinin önlenmesine yönelik çalışmaların eksik olması;
6. Ulaşım ve haberleşme gibi altyapı tesislerinin yetersiz olması;
7. Uluslararası bankacılık hizmetlerinin yetersizliği;
8. Şirketlerin üretimde kullandıkları her türlü hammadde ve yardımcı maddenin ithalinde gümrük vergisinin uygulanması;
9. %100 yabancı sermayeli şirketlere veya sermayesinin %30'dan fazlası yabancı sermayeye ait şirketlere 2 yıllık vergi muafiyetinin sağlanmaması.

2.3 Azerbaycan'la Türkiye Arasında Enerji ve Ulaşım Alanlarında İşbirliğinin Durumu

Enerji bakımından zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Azerbaycan, eğer ilişkilerin iyi yönde devam etmesi durumunda, Türkiye, Azerbaycan arasındaki enerji ticaretinde büyük yollar katedileceği Bakü-Tifis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattının bitirilmesi ile gösterilmiş oldu.⁸⁵

Rusya'nın Azerbaycan üzerindeki baskıyı koruma çabaları ve 1990'da Azerbaycan'a müdahale etmesinden hemen sonra Türkiye, Azerbaycan ilişkileri gerilemiş ve Rus yönetimine devamlı tavizler vermiştir.⁸⁶ Kamuoyununda baskısı ile yönetim değişikliğine giden Azerbaycan'da yönetime gelen Elçibey zamanında, Türkiye-Azerbaycan arasındaki ikili ilişkiler olumlu yönde gelişmiş ve Türkiye ile politik yönden yakınlaşma sağlanmıştır. Elçibey döneminde Türkiye-Azerbaycan arasında birçok sosyal ve ekonomik anlaşmalar imzalandı.⁸⁷

2.3.1 Yüzyılın Anlaşması: “Azeri”- “Çırak”- “Güneşli” Yatakları Anlaşması

1994 20 Eylül'de Bakü'de yabancı ülkelerin büyük petrol şirketleri ile Hazar'ın Azerbaycan sektöründeki "Azeri", "Çırak" yataklarının ve "Güneşli" yatağının derinliklerde bulunan kısmının birlikte işlenmesine dair üretimin pay Dağıtım anlaşmasının - "Yüzyılın Anlaşması" nın imzalanması ülkemizin petrol endüstrisinin kapılarını yabancı yatırımcıların yüzüne açtı. Azerbaycan'ın yeni petrol stratejisi Türkiye ile Azerbaycan'ın petrol endüstrisi alanında işbirliği için de geniş imkanlar açtı. Azerbaycan'da 1992 yılında faaliyete başlayan Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) şirketi "Yüzyılın Anlaşması" da 6.75 oranındaki payı elde etti. TPAO şirketi "Şahdeniz" yatağının istihbaratı, işlenmesi ve üretimin pay Dağıtım Anlaşmasında ise

⁸⁵ Osman Nuri Aras ve Elçin Süleymanov, **Azerbaycan İktisadiyyatı**, Bakü: 2006, s.178

⁸⁶ Musa Gasimov, **Rusya'nın Azerbaycan Siyaseti**, Bakü: 2000, s. 259.

⁸⁷ Veliyev T.S ve Hesenov A.C, **Azerbaycan İktisadi fikir tarihi**, Bakü: 1997, s.155.

yüzde 9 iştirak payına sahiptir. Ayrıca, Bakü-Tiflis-Ceyhan ana ihraç boru hattı projesinin gerçekleştirilmesi amacıyla oluşturulmuş BTC nun hissedarlarından olan TPAO şirketi bu projede 6,53 oranındaki iştirak payına sahiptir.⁸⁸

Geçtiğimiz yıllarda TPAO şirketi Azerbaycan'ın petrol ve gaz projelerine 1.8 milyar dolardan fazla yatırım yöneltmiştir. Bu da ülkemizde faaliyet gösteren BP, EksonMobil ve Statoil sonra dördüncü sonuçtur. Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ile Türkiye'nin dev yapı kurumlarından sayılan "Tekfen" şirketi arasında "Azfen" ortak müessesesinin oluşturulması bu alanda atılmış ilk başarılı adım olmuştur. 1996 yılında Azerbaycan'ın inşaat piyasasına dahil olan "Azfen" ortak işletmesi Bakü-Supsa boru hattının yapımını başarıyla tamamlamıştır. 1999 yazında hizmete verilmiş bu kemerle yana 45 milyon tondan fazla petrol ihraç edildi. "Azfen" ortak müessesesinin "Tekfen" şirketi ile birlikte yerine getirilmiş projeler arasında Sengeçal terminalinin inşaatı özel yer tutuyor.⁸⁹

Azerbaycanın onaylanmış genel doğalgaz rezervleri 1 trilyon metreküp, onaylanmamış yedekler ise 4-5 trilyon metreküp oluşturuyor. Bundan Şah-Deniz 28 yatağının payına 1.15 trilyon metreküp düşüyor. (Diğerleri: Abşeron - 3 trilyon metreküp, Bulla-Deniz - 25 milyar metreküp, Güney-Batı Gobustan 20-25 milyar metreküp).⁹⁰

2.3.2 Şahdeniz Yatağı Anlaşması

"Şahdeniz" yatağının ilk işleme aşaması projesine 2003 yılı Şubat ayında start verilmiştir. Geçen sürede proje kapsamında bir dizi dev inşaat çalışmaları gerçekleştirilmiş, Hazar Denizi'nde benzeri olmayan yeni bir platform inşa olunmuş,

⁸⁸ D.Veliyev, **Beynelxalq iqtisadiyyat**, Bakü: 1997, s.43

⁸⁹ Osman Nuri Aras ve Elçin Süleymanov, **Azerbaycan İktisadiyyatı**, Bakü: 2006, s.188

⁹⁰ Atakişiyev M, **Azerbaycanın yeni neft siyaseti ve iqtisadi yükseliş**, Bakü: 2004, s.264.

gazın kıyıya nakli için denizaltı boru hattı çekilmiştir. Ayrıca, "Şahdeniz" gazının dünya pazarına çıkarılmasını öngören Güney Kafkasya boru hattı inşa hizmete sunulmuştur. Yatağın kullanımına ise yaklaşık 9 yıl önce başlanılmış ve geçen sürede Azerbaycan gazının dünya piyasasına ihracı başarıyla sürdürülmüştür.⁹¹

Güney Kafkasya boru hattının 2006 yılının sonlarında işletmeye verilerek öncelikle Gürcistan'a, 2007 yılının Temmuz ayından itibaren ise Türkiye'ye "Şahdeniz" gazını ulaştırıyor. Bu yılın 9 ayında adı geçen kemerin ortalama günlük iletim gücü 14 milyon metreküp "mavi yakıt" teşkil etmiştir ki, bu da yaklaşık 91 bin varil petrole eşdeğerdir. Görüldüğü gibi, ülkemizi dünyanın potansiyel gaz ihracatçısına çevirmiş "Şahdeniz" yatağının birinci işleme aşaması başarıyla yapılmıştır. Gelecek yıllarda proje kapsamında platformdan açılan yeni kuyuların işletmeye dahil edilmesi ile ilgili gaz üretimi hayli artacak.⁹²

İlk kapsamlı yatırım projesi 2008 yılında yapılan açık artırmada "Petkim Petrokimya Holding" A.Ş.'nin hisselerinin %51'nin 2 milyar 40 milyon dolara "SOCAR & Turcas Enerji A.Ş. tarafından elde edilmesiyle başladı. 2011 yılında temeli atılan "STAR" petrol işleme tesisine yapılan yatırım ise Türkiye tarihinde bir kuruluşa yöneltilen en büyük direkt yabancı sermaye yatırımı oldu. Bilindiği gibi, her yıl enerji taşıyıcıları ithaline 60 milyar dolar parasal kaynak harcayan Türkiye'nin, 2017 yılında kullanıma verilmesi beklenen "Star" petrol işleme tesisine büyük ihtiyacı vardır. Önümüzdeki yıllarda SOCAR bu kuruluşa daha 5 milyar Dolar yatırım yapacak ve toplamda Azerbaycan Türkiye'deki yatırımlarını 20 milyar Dolara kadar artırmış olacaktır. Bu yatırımlar ağırlıklı olarak stratejik önemli Trans-Anadolu Doğal gaz Boru hattı projesi, petrokimya tesislerine, doğal gazın satışı altyapısına ve lojistik projelere yöneltilen olacaktır. Şu anda inşaatı devam eden Bakü-Tiblisi-Kars demiryolu hattının çalışmaya başlamasıyla Türkiye ve Azerbaycan arasında doğrudan demiryolu bağlantısı oluşturulmakla Karadeniz ve Hazar'a kıyısı olan ülkelerin Avrupa'nın demiryolu ağına

⁹¹ Atakişiyev M, **a.g.e.**, s.270

⁹² Elşen Bağırzade, **Azerbaycan-Türkiye İqtisadi Elaqelerinin Müasir Veziyeti ve İnkişaf Perspektivleri**, Bakü: 2011, s.59

bağlanması, aynı zamanda Türkiye'nin ve Avrupa ülkelerinin Azerbaycan üzerinden Asya demiryolları ağı ile birleştirilmesi sağlanacaktır.

Şah-Deniz Proje görüşmeleri bir takım şirketlerle yapıldı ve şu anda onun katılımcıları şunlardır: BP Amoco %25.5; Statoil %25.5; SOCAR %10; LukAcip %10; TotalFinaElf %10; OİEC %10; TPAO %9. Şah-Deniz üzere PSA (hasılat paylaşımı anlaşması) 1996 yılının Haziran ayında imzalandı.⁹³

30 Mayıs 2008 yılında Türkiye'de "Petkim" petrokimya holdingi stokları %51 devredilmesi töreni yapıldı. Hisseleri SOCAR (Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi) / Turcas Petrol / Injaz Projects şirketler alyansı edinmiştir. Hisse verilmesi hakkında anlaşması Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi Başkanı Rövneg Abdullayev, Turcas'ın CEO'su Erdal Aksoy ve Türkiye'nin özelleştirme ve sosyal kurumlarının temsilcileri imzalamıştır. SOCAR / Turcaz / Injaz holdingin %51'ni 2,04 milyar dolara almıştır. Şirketler alyansı yedi - sekiz yıl boyunca işletmeye yatırım kısmında 10 milyar dolar yatırmak niyetindedir. İşletmenin bazında kömür ve gazla çalışan iki elektrik santrali inşa edilmiştir. Bu yatırım, işletmenin Türkiye pazarındaki rolünü %27'den %40'a artırmıştır. Halhazırda Türkiye kimyasal ürünlerinin %70-%75'ni ithal ediyor. Bu yatırım ürün ithalını %30 azaltacak. SOCAR / Turcaz / Injaz Türkiye'de, Petkim'in üretim tesislerinin yakınında kimyasal kurumlarını hammadde ile sağlamak için Petrol İşleme Tesisi (NEZ) dikmek niyetinde. NEZ'in tahmin edilen yıllık işlem gücü 6 milyon. ton petrol teşkil edecek. "Petkim" plastik prosedürler, parçalar, PVC, deterjan araçlar üretiyor ve Türkiyede böyle ürünlerin yegane üreticisidir. Şirket ürünlerin dörtte birini ihraç ediyor. İlk 5-6 yıllık aşamada SOCAR'ın yatırımları 1.6 milyar. dolar teşkil edecektir.

⁹³ Azerbaycan Cumhuriyeti Enerji Bakanlığı, www.minenergy.gov.az, (erişim tarihi: 12.12.2014)

2.3.3 Bakü-Novorossisk Petrol Boru Hattı

25 Ekim 1997 tarihinde bu petrol boru hattıyla ilk petrol sevki yapılmıştır. 830 kilometre uzunluğunda olan bu hat, 100,000 bbl/d kapasiteye sahiptir. Boru hattı, Sangachal terminalinden Rusya'nın Karadeniz'deki limanı Novorossisk'e gitmektedir. SOCAR, Azerbaycan bölümünü, Transneft ise Rusya bölümünü işletmektedir.⁹⁴

Taşımacılık tarifeleri konusunda SOCAR ve Transneft arasında devam eden bir anlaşmazlık zaman zaman boru hattının işletilmesini karmaşık bir hale getirmektedir. Boru hattının kapasitesini 180,000 ile 300,000 bbl/d arasında arttırmaya yönelik öneriler de söz konusudur. Bu, Azeri-Çırac-Güneşli petrol sahası ve Kazakistan'daki üretimin gelecekte artmasıyla temel bir ek taşıma rotası halini alacaktır.

2.3.4 Bakü - Supsa Petrol Boru Hattı

Söz konusu çalışma "Azerbaycan Erken Petrol Taşıma Proje"sinin bir parçası olarak 27 Ekim 1997'de başlanılmış ve 28 Şubat 1999'da tamamlanmıştır.⁹⁵

Proje Azerbaycan'ın Hazar Denizi ham petrollerini Gürcistan'ın Karadeniz kıyısındaki Supsa Limanı'na taşıyan boru hattının Gürcistan kısmında kurulan 3 pompa, 2 basınç düşürme ve 10 telsiz röle istasyonunun inşaat, mekanik, borulama, enstrümantasyon ve elektrik işlerini kapsamaktadır.

Pompa, basınç düşürme ve telsiz röle istasyonları Gürcistan'dan geçen 368 km'lik boru hattı üzerindedir ve her istasyon ayrı bir proje alanı olarak ele alınmıştır.

⁹⁴www.politikaakademisi.org (erişim tarihi: 20.07.2015)

⁹⁵www.tekfeninsaat.com.tr, (erişim tarihi: 20.07.2015)

2.3.5 Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı

Türkiye'nin enerji tüketimini karşılamak için ihtiyaç duyduğu doğal kaynakların başında petrol gelmektedir. 2009 yılının verilerine göre, Türkiye'de üretilen petrol miktarı 878 milyon tondur. 2009 yılında Türkiye'de toplam 2.2 milyon ton petrol üretimi yapmıştır. Ancak bu yıl Türkiye'nin tükettiği petrol miktarı 35.2 milyon ton olmuştur.⁹⁶

Kendi petrol tüketimini karşılamayan Türkiye 2009 yılında yaklaşık 33.1 milyon ton petrol ithal etmiştir.⁹⁷ Azerbaycan ise, petrolle zengin olan bir ülkedir. BP'nin verilerine göre, Azerbaycan'da doğrulanmamış petrol rezervi 49 milyar 980 milyon (7 milyar varil) tondur.⁹⁸ SOCAR'ın tahminlerine göre ise bu miktar 124 milyar 950 milyon ton (17.5 milyar varil) olarak kabul edilmektedir.

Türkiye ile Azerbaycan arasında BTC'nin kurulması amacıyla çalışmalar SSCB'nin dağılmasından sonra başlanmıştır. Bu amaçla 1992-1997 yılında Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında geçen görüşmelerin ardından 1999 yılında ABD Başkanı Bill Clinton'ın şahitliği ile İstanbul protokolü imzalandı. 2002 yılının Nisan ayında Bakü'de ve Adana'da temeli konulan BTC petrol boru hattının açılışı 2006 yılında yapılmıştır.⁹⁹

BTC hattının inşaat ve işletme faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla 2002 yılında kurulan BTC Co` da birçok büyük petrol şirketi yer alıyor. Kurulan ortaklıkta TPAO %6.53 pay sahip olduğu halde, BP %30.1`le birinci sırada, SOCAR ise %25 lik payla ikinci sırada yer almaktadır.¹⁰⁰

⁹⁶ Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, www.pigm.gov.tr, (erişim tarihi: 17.12.2014)

⁹⁷ T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, www.enerji.gov.tr, (erişim tarihi: 24.12.2014)

⁹⁸ US Energy Information Administration, www.eia.doe.gov, (erişim tarihi: 28.12.2014)

⁹⁹ Nuray Erdoğan “BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) Ham Petrol Boru Hattı'nın Siyasi Boyutu”, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul., 2004, s.105

¹⁰⁰ Araz Aslanli, “Bakü-Tiflis-Ceyhan: Petrolün Ötesinde Önem Taşıyan Hat”, TUSAM Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi, (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2014)

Şekil 1. Bakü-Tiblisi-Ceyhan petrol boru hattı haritası

Kaynak: www.yenimakale.com¹⁰¹

40 yıllık bir süre için hazırlanmış BTC petrol boru hattının yıllık 375 milyon varil petrol taşıma kapasitesi vardır. Türkiye geçiş vergisi ve kullanım hizmetleri karşılığında ilk 1-16 yılları arasında 140-200 milyon dolar, sonraki 17-40 yılları arasında ise yaklaşık 200-300 milyon dolar gelir elde edecektir.¹⁰²

BTC hattı sadece Azerbaycan petrolünün değil, Kazakistan petrolünün de Batı'ya ulaştırılmasına imkan vermesi nedeniyle Türkiye'nin Batı-Doğu enerji koridoru olması siyaseti açısından da büyük öneme sahiptir.

¹⁰¹ www.yenimakale.com, (Erişim Tarihi: 02 Eylül 2015)

¹⁰² Atakişiyev M, *Azerbaycanın yeni petrol siyaseti ve iktisadi yükseliş*, Bakü: 2004, s.181.

2.3.6 Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı

Sanayisi gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye doğalgaz ihtiyacını da tam olarak karşılaya bilmemektedir. Türkiye bu ihtiyacını da karşılamak için ithal etmek zorundadır.¹⁰³

Azerbaycan doğalgazının Gürcistan ve Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara ulaştırılması amacıyla 2001 yılında sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşmenin birinci maddesi uyarınca Azerbaycan yılda 6.6 milyar. metreküp doğal gazı Türkiye'ye vermeli ve Türkiye de bu gazı satın almalıdır. Aynı zamanda, verilen gazın Türkiye'nin ihtiyacını geçtiği zaman Türkiye fazla olan gazı ihraç etmekte serbestir. Bu hattın faaliyetine 2007 yılında başlanmıştır.¹⁰⁴

Şekil 2. Bakü-Tiflisi-Erzurum doğalgaz boru hattı haritası

Kaynak: www.sosyalokulu.com¹⁰⁵

¹⁰³ Veliyev Dünyamalı, Türk Cumhuriyetleri arasında ekonomik işbirliği: sorunlar, perspektifler, "Avrasya dergisi Azerbaycan " Özel sürüm, Bakü: 2001, s.55

¹⁰⁴ Veliyev, a.g.e.,s.61

¹⁰⁵ www.sosyalokulu.com, (Erişim Tarihi: 02 Eylül 2015)

Nisan 2011`de Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (ARDNŞ) ile Yunanistan'ın DEPA şirketi arasında karşılıklı anlayış memorandumunu imzalandı. DEPA Azerbaycan gazını Türkiye üzerinden değil, doğrudan Azerbaycan'dan almak istiyor. Memorandumu SOCAR Başkanı Rövneg Abdullayev ve DEPA-nın Başkanı ve CEO'su Sekreteri Harry Sahinis imzaladı.¹⁰⁶

Projenin ilk amacı üretilecek doğalgazın Gürcistan arazisinden Türkiye'ye satılması idi. Bunun için 12.03.2001 tarihinde Türkiye (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı) ve Azerbaycan (Başbakan Yardımcısı) arasında Hükümetlerarası anlaşma (İnter-Govermental Agreement) imzalanmıştır.¹⁰⁷

Hükümetlerarası anlaşma Azerbaycan tarafından 26.10.2001 tarihinde, Gürcistan tarafından 19.12.2001 tarihinde, Türkiye tarafından ise 28.12.2001 tarihinde onaylanmıştır. Azerbaycan ve Gürcistan arasında ise ayrıca Transit Anlaşması (Transit Agreement) imzalanmıştır. "Doğalgazın hakkında Anlaşma`ya göre, Bakü-Tiflis-Erzurum projesinin yürütme süresi 15 yıldır.

2005-2006 yılları arasında satılacak doğal gazın hacmi 2 milyar metreküp organize ediliyorsa, bu hacmin 2007 yılından sonra (2020 yılına kadar) 6.6 milyar metreküpe ulaştırılması planlanıyordu. Kemerin yıllık aktarma yeteneği ise 24 milyar metreküptür, ancak 30 milyar metreküpe kadar artırılabilir. Projenin değeri 2.6 milyar dolardır, fakat 2002 yazında Şah-Deniz yatağının operatörü BP aniden bu malzeme hacmini 3.2 milyar dolara yükseltti. Bakü-Tiflis-Ceyhan ana ihraç boru hattı projesindeki gibi, proje giderlerinin %70 uluslararası finans kuruluşları tarafından finanse edilmelidir. Günümüzde, SOCAR projedeki %10 (yaklaşık 320 milyon dolar) finansmanını European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) üstlenmiştir (bu konuda uzlaşma kasım öncesinde elde edilmiş ve ilgili belgeler EBRD ve SOCAR arasında 11.12.2002 yılında imzalanmıştır). 2007 yılının temmuz ayında ise Azerbaycanın "Şahdeniz" yatağından çıkarılan gazın Türkiye`ye ihracı başladı. Hazırda "Şahdeniz"

¹⁰⁶ Mustafayev, Ş.A, 2011-ci il iqtisadi inkişafın daha bir uğurlu dövrü oldu, Bakü: 2012, s.17

¹⁰⁷ Mustafayev, a.g.e., s.25

yatağından Azerbaycan 24 saat boyunca yaklaşık 5 milyon. metreküp gaz alıyor. Bu gaz yeraltı depolara vurulur. Halihazırda "Şahdeniz" yatağında kullanım için 3 kuyu tam hazır durumdadır.¹⁰⁸

2.3.7 Azerbaycan-Türkiye Ulaşım Bağlantıları

Azerbaycan ve Türkiye arasında işbirliğinin önemli öğelerinden biri Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında daha yakın işbirliği için temel oluşturan Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum boru hatlarının inşası projeleridir. Azerbaycan-Türkiye arasında karşılıklı ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, ulaşım bağlantılarının genişlendirilmesinden bağlıdır. Şu anda iki ülke arasında mevcut olan hava ve otomobil ulaşımı ilişkileri pahalılık nedeniyle her iki tarafın potansiyel imkanlarından kullanılmasında bir anlamda engel olarak değerlendirilebilir. Kars-Tiflis demiryolu hattının projesinin gerçekleştirilmesi bu yönde çok önemli bir adım olabilir.¹⁰⁹

2.3.8 Kars-Ahalkalaki Demiryolu Hattı

Kars-Ahalkalaki demiryolu hattının hayata geçirilmesi konusunda görüşmelere 1993 yılı 26-29 Temmuz tarihlerinde Türkiye ve Gürcistan arasında ulaşım konusu hakkında 33 Komisyonun Ankara kentinde yapılan toplantısında başlanılmıştır. 2004 yılı 28 Aralık tarihinde proje ile ilgili bir sonraki görüşme yapılmış ve Ortak İşçi Grubu oluşturulmuştur. 2005 yılı 25 Mayıs tarihinde Bakü'de Azerbaycan Cumhuriyeti, Gürcistan ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının Bakü-Tiflis-Kars yeni demir yolu bağlantısı projesinin hayata geçirilmesinin hızlandırılması hakkında ortak bildiri imzalandı. Bildiride şunlar yansımaktadır: yeni demir yolu bağlantısı projesinin inşası ve işletilmesi; "Hükümetlerarası Anlaşma"nın imzalanmasının sağlanması, projenin uygulanması için bölgesel ve uluslararası enstitü ve kurumları, ayrıca maliyetlerin projelendirilmesine yatırımcıların katılımı, projeyi uygulamak üzere uluslararası kuruluşlarla, özellikle Avrupa Birliği (AB) ve TRACECA hükümetlerarası Komisyonu

¹⁰⁸ Qafqaz uni. Bilimsel makaleler, **Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin bilimsel,siyasi, kültürel ve ekonomik yönleri, bugünkü durum ve yönleri**, Bakü: 2008

¹⁰⁹ A.Süleymanlı, **Azerbaycan Respublikasının neqliyyat qanunvericiliyi**, Bakü: 2005, s.157.

Daimi Sekreterliği ile yakın işbirliğinin sağlanması amacıyla kordinasyon birliğinin oluşturulması.¹¹⁰

2.3.9 Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı

7 şubat 2007 tarihinde Tiflis'te her 3 ülkenin yönetiminin katılımıyla geçirilmiş görüşmede "Bakü-Tiflis-Kars yeni demiryolu hattı hakkında" 3tarafli Anlaşma ve "Bakü-Tiflis-Kars" yeni demiryolu hattı projesinin hayata geçirilmesi çerçevesinde Ahalkalaki-Marabda (Türkiye Cumhuriyeti sınırına kadar) demir yolu alanının finansmanı, tasarımı, inşası, ve kullanımının prensip ve şartları hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ve Gürcistan Hükümeti arasında ikili anlaşma, ve Marabda sınırına kadar demiryolu alanının finansman koşullarına dair kredi sözleşmesi imzalanmıştır.

Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı üzerinde uluslararası projenin hayata geçirilmesi ve İstanbul boğazında demiryolu tünelinin tüp geçit inşası Trans-Avrupa ve Trans-Asya demir yolu ağlarının birleştirilmesine, yük ve yolcuların direk olarak Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye üzerinden Avrupa ve Asya'ya çıkarılmasını sağlamakla birlikte, bölge ülkelerinin transit potansiyelinin artmasına, Avrupa'ya entegrasyon süreçlerinin hızlanmasına, ayrıca ülkemizin dış ekonomik ilişkilerinin genişlemesine hizmet edecektir.

¹¹⁰ Süleymanlı, a.g.e. s.181.

Şekil 3. Bakü-Tiblisi-Kars demiryolu haritası

Kaynak: www.skyscrapercity.com¹¹¹

Kars-Ahalkalaki yolu hattının toplam uzunluğu 105 km'dir. Bu hattın uzunluğu 76 km olan Türkiye bölümünün inşası Türkiye tarafından finansman hesabına yapılacaktır. Projenin Gürcistan hissesine düşen 29 km uzunluğundaki Kars-Ahalkalaki yolu hattının yanı sıra uzunluğu 160 km olan Ahalkalaki Marabda yolunun yapımı ise Azerbaycan Cumhuriyeti tarafından 25 yıl süreyle ayrılmış 200 milyon ABD doları değerinde kredi hesabına finansmanı öngörülüyor. İkili Anlaşma uyarınca, kredi kullanımına münhasır yetkilerle kontrol eden ve bu amaçlar için kredi tam ödenen bütçenin onaylanması ve uygulanmasının denetimini yapan danışma organı - Odak Konsey kuruldu. Azerbaycan Cumhuriyeti tarafından Konsey'in üyeleri, Ulaştırma Bakanı, Devlet Petrol Fonu CEO'su, Ekonomik Gelişme Bakan Yardımcısı ve Azerbaycan Devlet Demir Yolunun başkanı olarak tespit edildi.¹¹²

¹¹¹ www.skyscrapercity.com, (Erişim Tarihi: 02 Eylül 2015)

¹¹² A.Süleymanlı, *Azerbaycan Respublikasının neqliyyat qanunvericiliyi*, Bakü: 2005, s.190

Tablo 11. Kars-Ahalkalaki Projenin teknik göstergeleri ¹¹³

Projenin toplam maliyeti	420 mln. ABD doları	
	Türkiye taraf	Gürcistan tarafı
Kars-Ahalkalaki yolu hattının inşaatı (105 km)		
İnşaatın değeri	220 mln. ABD doları	101 mln. ABD doları
Hattın uzunluğu	76 (75,9) km	76 (75,9) km
Hat sayısı	bir	Bir
Yol yatağının sayı	iki	iki
Dartmanın türü (elektrovozlara kabul ettiği gerilimin türü)	değişen elektrik akımı ile	
Projede maksimum hız	120 km/s	120 km/s
Relslərəarası mesafe	1435 mm	1435 mm
Şpalların tipi	demir - beton	demir - beton
Gövde iletişim hattı	optik-lifli	optik-lifli
Tünelin uzunluğu	2250 m	-
Köprülerin sayısı	12	-
İstasyonların sayısı	3	1
Ahalkalaki-Marabda yolunun rehabilitasyon-rekonstruksiyası (160 km)		
Rehabilitasyon-rekonstruksiyasının değeri	-	99 mln. ABD doları

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı

Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 21 Şubat 2007 tarihli 1974 sayılı fermanına uygun olarak, "Bakü-Tiflis-Kars" yeni demiryolu projesinin finansmanını Azerbaycan

¹¹³ Azerbaycan Ulaştırma Bakanlığı, www.mot.gov.az, (erişim tarihi: 04.01.2015)

Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu gerçekleştirir.¹¹⁴ Bu fermana uygun olarak, Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti adına kreditleşmenin teşkili ve banka hizmetinin yürütülmesi için görevli banka "Azerbaycan Uluslararası Bankası" ASC atanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 13 Haziran 2007 tarihli 2222 sayılı fermanına uygun olarak, Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti tarafından ikili anlaşma yapmaya yetkili organ Azerbaycan Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı tespit edilmiştir.

¹¹⁴ Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı resmi internet sitesi, www.president.az, erişim tarihi: (05.01.2015)

3 Azerbaycan-Türkiye Ekonomik İlişkilerinin Gelişme Potansiyeli ve Yönü

3.1 Azerbaycan-Türkiye ticari ilişkilerinin potansiyel gelişim yönleri

Dış ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve bu temelde ülke ekonomisinin dünya çiftlik sistemine etkin şekilde entegrasyonunun sağlanması son dönemlerde kendisinin bağımsızlığını kurtarmak, özellikle de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişme stratejisinin esas yönlerinden biri olarak kabul ediliyor.¹¹⁵

Azerbaycan ve Türkiye arasında ekonomik ilişkilerin ve öncelikle de ticari ilişkilerinin potansiyel genişletme limitlerini değerlendirmek önemli metodolojik çözümler gerektirir. Bunun için Uluslararası Ticaret Merkezi'nin (International Trade Center) önerdiği ticaret performans sistemini örnek alarak bundan yararlanmak mümkündür.¹¹⁶

Bu, herhangi ülkenin dış ticaret ilişkilerinin coğrafi ve ticari yapısını analiz ederek gelecek kapasite ve ithalat-ihracat çeşitlendirilmesi imkanlarının ortaya çıkmasına hizmet ediyor. Türkiye için esas ticaret icrası göstergeler aslında orta ve yüksek seviye ile ölçülüyor. Buraya ürün ve pazarın yoğunlaşması, ilk coğrafi ve ürün uzmanlaşma seviyesi, ticari adapte ve rekabetlilik etkisi ve coğrafi ve ürün çeşitlendirilmesi seviyesi içerir. Azerbaycan ve Türkiye arasında yıllık ticaret hacmi Türkiye'nin yıllık dış ticaret hacminin toplam %0.6 nı, Azerbaycanın ise yıllık dış ticaret hacminin %15 ne yakınına oluşturmaktadır.¹¹⁷

¹¹⁵ İsmayılov İlqar, **Azerbaycan Türkiye ticari ilişkileri (Azerbaycan genc bilim adamlari sempozyumu)**, İstanbul: 2007, s.45

¹¹⁶ ATİB, "Azerbaycan-Türkiye ekonomik ilişkileri", **ATİB yayımları**, Ankara: 2008, s54

¹¹⁷ İsmayılov, **a.g.e.**, s.59

İki ülke arasında ürün çeşitlendirilmesinin artıb azalması teknolojik gelişme potansiyeli, piyasalara serbest erişim imkanı, makro ekonomik denge gibi bir takım faktörlere bağlıdır. Kompleks olarak sanayi ve tarım için somut olarak Azerbaycan'ın Türkiye'ye önümüzdeki yıllarda esas itibariyle hammadde ve yarı üretilmiş mamül ihracı, bu ülkeden ise mamul ithalatı ilkesinin keskin bir şekilde değişme ihtimali zayıftır. Ancak hizmet sektöründeki ilişkilerde ciddi bir kalite ve ölçek değişikliğinin olması beklenmektedir. Azerbaycan hükümetinin önümüzdeki beş yıl için sosyo-ekonomik gelişme amaçlarını ve bu yönde atılacak adımları kapsayan kavram belgesinin "küçük teşebbüse yardım" bölümünde Türkiye ile iktisadi-ticaret ilişkilerini koordine etmek için "Uzlaşma Merkezi" nin kurulması öngörülmüyor. Böyle bir üniversite ve danışmanlık hizmetine tesisat karşılıklı yatırımların tartışma ve yönlendirilmesi konusunda da ihtiyaç var. Genellikle, karşılıklı ekonomik ilişkilerin kurumsallaşmasının önümüzdeki beş yıllık dönemde iki ülke arasındaki, özellikle resmi müzakerelerin esas günlük maddelerinden biri olacağı bekleniyor.¹¹⁸

Türkiye ve Azerbaycan'ın ticari ilişkiler beklenen seviyenin altındadır. Bu ticaret ilişkilerinde bir takım sorunlar ortaya çıkıyor. Aynı sorunların çözümü yönünde yapılan çalışmalar iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da güçlenmesine yol açabilir. Bu sorunlar aşağıdaki gibi değerlendirilebilir:¹¹⁹

- Her iki ülkenin uluslararası yükümlülüklerinin kaynaklanan sorunlar
- Vize sorunu
- Nakliyatla bağlı oluşan problemler
- Gümrük alanında yaşanan sorunlar
- Bankacılık ve ödeme alanında yaşanan sorunlar
- Diğer sorunlar

¹¹⁸ İskender Murat, **Azerbaycanda ekonomik sistemin dönüşümü**, Tasam yayınları, İstanbul: 2006, s.54

¹¹⁹ İsmayilov İlqar, **Azerbaycan Türkiye ticari ilişkileri (Azerbaycan genç bilim adamları sempozyumu)**, İstanbul: 2007, s.62

Burdaki temel sorunlardan biri Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşması imzalamış olması ve bu çerçevede, Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası'nı benimsemiş olmasıdır. Çünkü, Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası'na göre, üçüncü ülkelerden yapılan ithalata Avrupa Birliği ile ortak kurallar uygulanır olunmakla, ülkeler bağımsız olarak hareket etme imkanını kaybetmektedirler ve Türkiye de Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelere gösterdiği ikili ticaret kurallarına uymak zorunda kalmaktadır.¹²⁰

3.2 Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Anlaşması

Azerbaycan taraftan ise konuya bakıldığında, Azerbaycan 1993 yılında Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalamış ve Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Kırgızistan'dan oluşan 5 ülkeyle belli Gümrük Tarifeleri çerçevesinde ticari ilişkiler barındırmaktadır. Böylece, bu ülkeler piyasalarda daha yüksek avantajlar elde etmiş ve yaklaşık %10-%15 lik indirimler elde etmiştir.

Bu sorunların giderilmesi yönünde bir takım tedbirler görülmüştür. Buna rnek olarak, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül 6- 8 Kasım 2007 yılında üst düzey bürokratlar ve özel sektör temsilcilerinden oluşan büyük bir heyetle Azerbaycanda olurken ilişkilerin yeni bir düzey kazanabilmesi için her iki ülkenin uluslararası yükümlülüklerini de dikkate alarak, iki ülke arasında Serbest Hareket ve Serbest Ticaret Hakkında bir anlaşma imzalamıştır.¹²¹

Öte yandan Abdullah Gül'n Bakü'de Uzun Vadeli Ekonomik İlişkiler Anlaşması'nı imzalaması Türkiye ile Serbest Ticaretin gelişmesini olumlu etkilemiştir.

¹²⁰ Elşen Bağırzade, **Azerbaycan-Türkiye İqtisadi Elaqlerinin Müasir Veziyyeti ve İnkışaf Perspektivleri**, Bakü: 2011, s.46

¹²¹ Osman Nuri Aras ve Elçin Süleymanov, **a.g.e.** s.113.

Diğer bir güncel konu vize rejiminin karşılıklı olarak ortadan kaldırılmasıdır. Hiç de az önem taşımayan bu konu ile ilgili atılacak adımlar iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesine sebep olabilir. Vize rejiminin kaldırılması daha çok turizm sektörü açısından önemli görünse de, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin de geliştirilmesi için geniş olanaklar sağlayacaktır. Günümüzde insanlar eğlence ve seyahat edebilmek için onlara daha uygun şartlar sunan ülkeleri tercih ediyorlar. Vize rejiminin mevcudiyeti özellikle Türkiye'den Azerbaycan'a turist akınına olumsuz etkilemektedir. Bu sorun ortadan kalkarsa, iki ülke arasındaki "mesafe" kısılır ve bu, ilişkilerin ciddi düzeyde geliştirilmesine de fayda getirebilir.

Türkiye ile Azerbaycan arasında ticari ilişkilerin gelişme yönlerinden biri de ulaşım alanında gittikçe genişleyen projelerdir. Türkiye ile Azerbaycan arasında demiryolunun olmaması bu ilişkilerin zorlaşmasına neden olmaktadır. Çoğu ticari ilişkiler otomobil taşımacılığı vasıtasıyla ve ancak İran veya Gürcistan üzerinden geçerek uygulanması mümkün olmaktadır. İran'ın yük sınırı koyması, Gürcistan ve Azerbaycan'da yüksek yol vergilerinin olması Türkiye'nin ihracatını olumsuz etkilemektedir. Bu amaçla gündemde olan ve bu sorunu giderecek Bakü-Tiflis-Kars yeni demir yolunun bir an önce hayata geçirilmesi süreci olumlu etkiliyecektir.¹²²

Bakü-Tiflis-Kars (BTK) planlanmış demiryolu projesidir. Demiryolu hattı Azerbaycan'ın başkenti Bakü şehrinde Gürcistan'ın Tiflis ve Ahalkalaki kentinden Türkiye'nin Kars şehrine gidecek. Bu demiryolu Azerbaycan'la Türkiye'yi birleştirecek. 21 Kasım 2007'de Gürcistanın Marabda kentinde Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattının inşasının temeli atıldı. Her üç ülkenin cumhurbaşkanlarının katılımı ile Gürcistan'ın Marabda istasyonunda açılış töreni yapıldı. BTK Azerbaycan için hem siyasi, hem ekonomik, hem de stratejik bakımdan büyük bir önem taşıyor. Demiryol aracılığıyla Azerbaycan uluslararası ulaşım noktalarına ve Türkiye'ye doğrudan gidiş elde edecektir. Demiryolu ile bir günde Karsa ve iki buçuk günde İstanbul'a gitmek mümkün olacaktır.

¹²² Ismayilov Muzaffer, Azerbaycan'da Taşımacılık Sektörü ve Türkiye ile Karşılaştırılması. "Azerbaycan Genç Bilim Adamları 1. Sempozyumu Bildirileri ", İstanbul: 2007, s.24

Bakü-Tiflis-Kars demiryolu Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattından sonra Azerbaycan'ın ekonomisini daha da geliştirecektir. Azerbaycan'ın ilk yıllarda tranzitden minimum yıllık geliri 50 milyon dolar teşkil etmiştir. Demiryolu hattının Gürcistan bölümünün yapımını Azerbaycanın “Azeriınşaatrservis” şirketi hayata geçirecektir. Baki-Tiflis-Kars demiryolu projesinin Türkiye topraklarındaki 76 kilometrelik bölümünün yapımına dair yapılan ihaleyi kazanan Türkiyenin "Özgün Yapı Çelikler "şirketi olmuştur. İhalede on dört yerli, ve başka yabancı şirketlerde de katılmıştı. Bu şirketin teklifi 250 milyon dolar olmuştur. Türkiye hükümeti Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesinin ülke topraklarından geçen bölümünün inşasına 345 milyon dolar ayırdı. Azerbaycan topraklarına düşen bölümünde lokomotif tabanı daha da kuvvetlendirilecek, altyapı oluşturulacak ve başkaca da işler görülecektir. Türkiye arazisine 68 km ve Gürcistan arazisine 30 km demiryolu çekilecektir.¹²³

Taşımacılıkta daha başka bir geliştirilen alan ise gümrük tarifeleri ile ilgilidir. Türkiyeden Azerbaycana yılda ortalama 12.000 tır girer, ancak 2006 yılında Azerbaycan'da geçiş belgesine göre maksimum 3.000 tıra zemin yaratılmıştır. Kalan makinelerin geçmesi için ek vergiler talep ediyor. Bu ise taşınan malın değerini etkiliyor. Bu yönde yapılan etkinlikler de karşılıklı ticari ilişkilerin gelişmesine ortam hazırlayacaktır.¹²⁴

3.3 Dünya Ticaret Örgütü ve Azerbaycan Cumhuriyeti

Bağımsız Azerbaycan dünya birliğine hızla entegre olmaktadır. Bugün uluslararası ülkeler Azerbaycanı beraber ortak olarak kabul ediyor ve onunla uzun vadeli işbirliği sistemi kuruyorlar. Böyle bir ortamda ülkeye güvenin artırılması özel önem arz etmektedir. Ve bu güven bir takım ilkeler üzerinde kuruluyor. Böyle prensiplerden biri Dünya Ticaret Örgütü üyeliğidir.

¹²³ Süleymanlı A, *Azerbaycan Respublikasının neqliyyat qanunvericiliyi*, Bakü: 2005, s.235.

¹²⁴ Süleymanlı, *a.g.e.*, s.241

Azerbaycan uluslararası ticaret mekanına entegre etmek ve ülkede uluslararası ticareti etkileyen konularda, uluslararası standartlara uyuması amacıyla Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması yönünde çalışma yapıyor.

1997 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ 'ye) üye olmak için başvuru kararı aldı. Bundan hemen sonra kendisinin DTÖ 'e üye olma şartları ve başvurusu için gereken belgeler hazırlamaya başlamıştır. Azerbaycan diğer ülkelerle ilişki kurmak, uluslararası ülkeler arasında kendisine mahsus yer tutmak ve uygun düzenleyici rejim teşkil etmek zorundaydı.¹²⁵

Hali hazırda Azerbaycan bu örgütte gözlemci statüsüne sahiptir ve DTÖ 'ye kabul edilmek için bu yönde çalışmalar yapmaktadır. DTÖ'ne kabul edilmek için Azerbaycan'ın Koordinasyon grubu oluşturulmuştur, bu grup tüm görüşmeler sürecini gerçekleştirmektedir.¹²⁶

DTÖ 'ne üye olmak karmaşık bir süreçtir. Bu sadece tarifelere ilişkin anlaşmalar ve yabancılar tarafından sunulacak hizmetler için indirimlerin yapılması meselesi değildir. DTÖ 'ye başvuran ülkenin kendi dış ticarete dair yasalarının geliştirmek ve onları modernleştirilmesini talep ediyor.¹²⁷

3.3.1 Azerbaycan'ın DTÖ 'ye Üye Olmakta Gerçek Maksadı

- Dünya ekonomisi sistemine entegre sürecini hızlandırmak;
- DTÖ 'ne üye olan ülkelerin birbirine verdikleri imtiyazlardan yararlanmak;
- Dünyanın birçok ülkeleri ile DTÖ tarafından kabul edilmiş genel kurallar temelinde ticaret işlemleri yürütmek;

¹²⁵ Veliyev T.S ve Hesenov A.C, **Azerbaycan iktisadi fikir tarihi**, Bakü: 1997, s.144

¹²⁶ Allahverdiyev H.B, Qafarov K.S ve Ehmədov E.M, **İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi**, Bakü: 2002, s.105

¹²⁷ Allahverdiyev, **a.g.e.**, s.112

- Ülkede yapılan ekonomik reformlara uluslararası örgütler ve aynı zamanda ülkeler tarafından yardımın artırılmasına ulaşmak;
- DTÖ kurallarını uyguladıktan sonra daha fazla miktarda doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekmek;
- DTÖ`nü sorun çözme mekanizması imkanını elde etmek.¹²⁸

3.4 Azerbaycan-Türkiye Yatırım İlişkilerinin Potansiyel Gelişme Yönleri

Azerbaycan bağımsızlık kazandıktan sonra Türk firmaları Azerbaycan`a yatırım yapmakta, burda kendi firmalarını açmakta meraklıdırlar. Zengin bir kültürel mirasa ve doğal güzelliklere sahip olan Azerbaycan, büyük bir turizm potansiyelinede sahiptir.¹²⁹

2002-2014 yıllarında Azerbaycan'a yabancı ülkeler ve uluslararası kurumlar tarafından yıl içinde esas sermaye yönelik yabancı yatırımın 2279,7 mln. Manatı (%94,8) İngiltere, ABD, Çek Cumhuriyeti, Japonya, Norveç, Türkiye, Kore ve Fransa yatırımcılarına aittir.¹³⁰

Yabancı ülkeler ve uluslararası kurumlar için esas sermayeye yönelik dış malzemenin hacmi aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

Tablo 12. Azerbaycan`da sermayenin ülkelere göre yüzde dağılımı

Ülkelerin ve uluslararası kurumların adı	2014 yılında, bin lira	Genel hacimde ağırlığı,%
Toplam	2 405 915,4	100
İngiltere	1 247 238,5	51,9
ABD	359 383,1	14,9

¹²⁸ Dünya Ticaret Örgütü, www.wto.az, (erişim tarihi: 12.01.2015)

¹²⁹ Rehman Seferov ve Tapdıg Hesenov, Azerbaycan'ın Turizm Potansiyeli ve Turizm Etkinliklerinin Değerlendirilmesi, Bakü: 2009, s.255.

¹³⁰ Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı, www.economy.gov.az, (erişim tarihi: 28.01.2015)

Çek Cumhuriyeti	216 695,1	9,0
Japonya	180 105,4	7,5
Norveç	111 866,2	4,7
Türkiye	94 801,5	3,9
Kore Cumhuriyeti	40 225,1	1,7
Fransa	29 388,6	1,2
Suudi Arabistan	4 268,1	0,2
İsviçre	2 179,7	0,1
Rusya	1 937,2	0,1
Almanya	700,0	0,029
Avusturya	551,8	0,022
Birleşik Arap Emirlikleri	390,6	0,016
İtalya	321,0	0,013
Lüksemburg	11,1	0,0005
Dünya Bankası	79 949,8	3,3
Asya Kalkınma Bankası	32 222,7	1,3
İslam Kalkınma Bankası	3 679,9	0,2

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomik Kalkınma Bakanlığı¹³¹

2014 yılında ise Azerbaycan iş adamları Türkiye'de 135 firma kurmuştur. Bu firmaların çoğu hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu firmaların toplam sermayesi 5 milyon ABD doları olarak değerlendiriliyor. Azerbaycan, Türkiye sermayesi olan BDT ülkeleri arasında Rusya'dan sonra ikinci sırada geliyor.¹³²

Azerbaycan'da faaliyet gösteren 2500 yabancı şirketin 800'den fazlası Türk firmalarıdır. Bunlardan 380'i tamamen Türk sermayeli, 370'i Azerbaycan - Türkiye ortaklığı, 60'ı ise temsilcilikdir.¹³³

¹³¹ **Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı**, www.economy.gov.az, (erişim tarihi: 18.02.2015)

¹³² **Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı**, www.economy.gov.az, (erişim tarihi: 15.01.2015)

¹³³ **Milli haber portal**, www.milli.az, (erişim tarihi: 22.01.2015)

3.5 Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı

Azerbaycan Türkiye arasında gelecek yönlü yatırım projelerinden en esasını Nabucco doğal gaz boru hattı tutuyor. Nabucco doğal gaz boru hattı Hazar bölgesi ve Orta Doğu doğal gaz rezervlerini Avrupa pazarlarına ulaştırmayı öngören doğalgaz hattı projesidir. Bulgaristan'dan başlayıp Romanya, Macaristan'dan geçerek Avusturya'ya kadar uzanması planlanan bu hattın toplam uzunluğu 3300 km dir. Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı minimum 25, maksimum 31 milyar varil yıllık taşıma hacmine sahiptir. Hattın genel giderlerinin yaklaşık 8 milyar dolar civarındadır. 3300 kilometrelik bu boru hattı projesinde OMV (Avusturya), Bulgargaz (Bulgaristan), MOL (Macaristan), Transgaz (Romanya) ve BOTAŞ (Türkiye) yer almıştır.¹³⁴

RWE Gaz Şirketi 5 Şubat 2008'de Viyana'da düzenlenen oturumda Nabukkonun altıncı ortağı olmuştur. Ayrıca, Fransa şirketi olan Gas de France de bu projeye katılmak isteğini bildirmiştir.

¹³⁴ Azerbaycan Cumhuriyeti Enerji Bakanlığı, www.minenergy.gov.az , (erişim tarihi: 22.01.2014)

Şekil 4. Nabucco doğalgaz hattının haritası

Kaynak: www.ktuvakfi.org.tr¹³⁵

Avrupa Birliği Nabucco gaz boru hattının gerçekleşmesinde Azerbaycan'ı en gerçek işbirlikçisi olarak görüyor.

Avrupa Birliği yakın yıllarda "Nabucco" gaz boru hattı ile mavi yakıt alacağını ümit etmektedir. Bu proje ile ilgili Azerbaycan Hükümetinin somut planları da var. Bu fikirleri Brüksel'de Avrupa Birliği Enerji Komiseri Günter Ottinger gazetecilere açıklamasında belirtti. Onun sözlerine göre Azerbaycan Avrupa için önemli bir devlettir. Nabucco boru hattının yakın zamanlarda çalışmaya başlaması tüm Avrupa ülkeleri için büyük önem taşımaktadır. Günter Ottinger'in sözlerine göre, Azerbaycan'ın sonraki 5-8

¹³⁵ www.ktuvakfi.org.tr, (erişim tarihi: 08.03.2015)

yıl içinde "Nabucco" aracılığıyla 21 milyar metreküp gaz satmaya hazır olduğunu bildirmiştir.¹³⁶

Türkmenistan tarafı ise yılda 10 milyar metreküp "mavi yakıt" satmaya kabul etmiştir. Sonuçta, her iki ülke tarafından satılacak gaz, boru hattının tam dolması için yetecektir. Nabucco "gaz boru hattı projesinin değerine gelince ise kurum temsilcisinin ifadesiyle ekledi ki, bu kullanılacak malzeme 7,9 milyar Euro oluşturmaktadır. İnşaat çalışmalarının 2011-2012 yıllarında başlanmıştır. Bu boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz hattının ardı olacak ve Hazar gazının Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Avusturya'dan geçerek Avrupa'ya ulaştırılmasını sağlayacaktır.¹³⁷

Nabucco boru hattının amacı Avrupa'ya ulaştırılan doğal gaz kaynak çeşitliliğini arttırarak kaynak bağımlılığını azaltmaktır. 2013 yılında verilen karara bağlı olarak Nabucco Batı'nın Şah Deniz gaz sahasından Trans Anadolu doğal gaz boru hattı projesi aracılığıyla aldığı doğal gazı Avrupa'ya ulaştırması öngörülmektedir.¹³⁸ 2018 yılında yapılması beklenen hat ile 10 ila 23 milyar metreküp gaz ulaştırılması beklenmektedir. Hat, aynı zamanda AB'nin Trans-Avrupa Enerji Hattı'nın bir parçası olarak öngörülmekte olup fizibilite ve mühendislik çalışmaları için AB fonlarından da faydalanılmıştır. İlk hesaplara göre toplam maliyet 4-6 milyar Euro'dur.¹³⁹ Hat Trans-Anadolu Boru Hattı'ndan aldığı gazı Bulgaristan'ın Standja bölgesinde Trans Anadolu projesi ile birleşerek hem Orta Asyayı, hem de Orta Doğunu gaz hatları olarak bağlayacak ve batı ucunda Avusturyanın temel doğal gaz taşıyıcısı hattı olan Baumgarten an der March Hattı ile birleşecektir.

¹³⁶ Nabucco hattı resmi internet sitesi, <http://www.nabucco-pipeline.com/portal/page/portal/tr/Pipeline/Overview>, (erişim tarihi: 08.03.2015)

¹³⁷ Milli.az haber portalı, <http://www.milli.az/news/economy/23687.html>, (erişim tarihi: 03.03.2015)

¹³⁸ Nabucco hattı resmi internet sitesi, <http://www.nabucco-pipeline.com/portal/page/portal/tr/Pipeline/Overview>, (erişim tarihi: 08.03.2015)

¹³⁹ Wikipedia, http://tr.wikipedia.org/wiki/Nabucco_Do%C4%9Falgaz_Boru_Hatt%C4%B1, (erişim tarihi: 08.03.2015)

Güncellenen proje güzergahı aşağıdaki gibidir:

Bulgaristan: 424 km

Romanya: 475 km

Macaristan: 383 km

Avusturya: 47 km

2015 yılı itibariyle Nabucco gaz boru hattı, AB'nin finans sağlayaması nedeniyle akamete uğrayıp belirsiz bir hal almıştır.

3.6 Turizm Sektöründe İşbirliği

Azerbaycan ve Türkiyenin turizm alanında da geniş işbirliği olanakları mevcuttur. Öyle ki, her iki ülke zengin ve güneşli iklim kuşağında bulunduğu, rengarenk doğaya sahiptir. Her iki ülkenin aynı zamanda hem plaj, hem de dağ turizmi imkanları var. Ana fark turizm altyapısının ve tanıtım imkanlarının iki ülke arasında çeşitli gelişmişlik düzeyine sahip olmasıdır. Bu yönlerde Türkiye geniş mesafe kat ederken, Azerbaycan için bu nisbeten yeni önceliklerdir. İşte bu yüzden de, kardeş ülkenin bu alandaki tecrübesinin öğrenilmesi ve karşılıklı yatırımların yapılması önemlidir. Şunu da belirtelim ki, deneyim paylaşımı Azerbaycan Turizm Üniversitesi ve Bakü Devlet Üniversitesi (BDU) Turizm ihtisasi yoluyla artık başladı.¹⁴⁰

Son yıllarda Azerbayca'na gelen yabancı turistlerin sayısı %10-%11 artıyor. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine göre 2013 yılında Azerbaycan'a genel 1,326 milyon yabancı geldi ki, onun da 1,01 milyon kişiyi turist olmuştur. Bu yıl ise ülkeye gelecek turistlerin bu göstergeden de çok olacağı tahmin. Turistler esasen, Bakü kentine, bölgelerden ise Şeki-Zaqatala, Guba-Nabran bölgelerine gelirliyorlar. Azerbaycana daha çok İran, Rusya, Gürcistan, ayrıca Avrupa ülkelerinden turistler gelmektedir. Son iki yılda ise ülkeye Japonya, Çin ve Kore'den gelen turist sayısı artmıştır.¹⁴¹

¹⁴⁰ Qafqaz universitesi, **Bilimsel makaleler**, "Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin bilimsel, siyasi, kültürel ve ekonomik yönleri, bugünkü durum ve yönleri", Bakü: 2008, s.31

¹⁴¹ **Azerbaycan Cumhuriyeti Turizm Bakanlığı**, www.mct.gov.az, (erişim tarihi: 25.04.2015)

Turistlerin konaklama turizm altyapısının durumunu karakterize etmektedirler. Son yıllarda yeni otellerin inşası turist sayısına olumlu etkilemiştir. Bununla birlikte, bir çok turistlerin fiyat ve güvenlik açısından bireysel evleri tercih etmeleri bir sorun olarak kalmıştır. Daha bir fark Azerbaycan'la Türkiye'nin turizm hizmetlerinin fiyatları arasındaki uçurumun olmasıdır. Öyle ki, Türkiye'nin turizm hizmetleri daha rekabetçi, verdiği üst hizmetlerden dolayı daha başarılı ve daha hesaplıdır. Azerbaycan'da otel ve dinlenme merkezlerinde hizmet kalitesi aşağıdır. Aynı zamanda fiyatları da çok yüksektir. Bu sebeple Azerbaycan`da Turizm sektöründe yeniden değişikliklere ihtiyaç duyulmaktadır.

Azerbaycan'da turizm kaynaklarının öğrenilmesi ve genişletilmesi, turistlerin dinlenmesi, onların ihtiyacının karşılanması için gerekli olan hizmetlerin, gezi ve diğer kültürel etkinlikler yelpazesini genişletmek ve modern standartlara uyum, sanatoryum-tatil kaynaklarının öğrenilmesi, oteller ve diğer turizm tesislerinin inşaatının genişletilmesi, turizm rotalarının artırılması, turizm türlerinde gelişme yaptırılması, öncelikli turizm türü gibi kültürel turizm, ekolojik turizm ve köy yeşil turizmi, rekreasyon turizmi alanında devlet yönetimi güçlendirmek, milli gelenekleri, Azerbaycan halkının tarihi ve kültürel mirasını, ayrı bölgelerin ve kentlerin tarihini yansıtan materyallerin yayınlanması ve yaygınlaştırılması, ulusal işçilik ve hediyelik eşya ürünlerinin üretiminin ve satışının genişletilmesi, öne sürülen temel amaçlar arasındadır. Aynı zamanda, Azerbaycan'ı turizmin gelişimi için aerodinamik koşulları olan ülke olarak dünyada tanıtmak amacıyla yeni Azerbaycan turizm marka (logosunun) ve turizm alanında bulunan Azerbaycan markalarının reklam-propaganda ve bilgi-sorgu faaliyetinin canlandırılması, uluslararası programlar çerçevesinde bölgesel kültürel turizm güzergahlarının oluşturulması ve geliştirilmesi ve turizm gelişimi alanında uluslararası işbirliğinin genişletilmesi temel hedeflerdendir.¹⁴²

¹⁴² Seferov S, **Yeni Azerbaycan. İqtisadiyyat, siyaset, dinaminizm**, Bakü: 2003, s.88

3.6.1 Turizm Alanının Gelişme Yönleri:

- Öne sürülen hedeflere ulaşmak için ilk öncelikle sıralanan tedbirlerin hayata geçirilmesi planlanıyor:
- Faaliyet gösteren turizm tesislerinin çağdaş ihtiyaçlara uygun kurulması;
- Otel ve ona eş tutulan yerleştirme tesislerinde yatak yerlerinin (yatak) sayısının 150 bin adete ulaştırılması;
- Uluslararası ve iç piyasada ülkenin rekabet kabiliyetini arttıracak turizm altyapısı geliştirmek ve turizm sanayisini kurmak;
- Ülke turizm-rekreasyon bölgelerinin hukuki statüsünü belirlemek,
- Ülkesinde turizm bölgelerinin ve turist güzergahları belli olunmasını sağlamak;
- Turizm hizmeti ilerici yöntemlerin ve standartların hazırlanmasına ve uygulanmasına ulaşmak;
- Turizm alanında çalışan insanların mesleki eğitim seviyesini daima artırmak ve turizm alanında zengin deneyimi olan ülkelerle personel eğitimi alanında uluslararası işbirliğini genişletmek turizm kaynaklarının korunmasını sağlamak ve bu kaynakların kullanımını verimliliğini artırmak.

Azerbaycan için önemli ekonomik kümeye dönüşen turizm alanında öne sürülen bu amaçlara ulaşmak doğrultusunda Türkiyenin rolü arttırılabilir. Bunun için rekabet ortamının karmaşık gelişim içinde iyileştirilmesi de önemli şartlardandır.

Ancak tüm bunlara rağmen Azerbaycan-Türkiye arasındaki yatırım projeleri beklenen sonuçtan uzaktır. Bunun için de iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi yönünde bazı önlemler alınmalıdır.¹⁴³

Türkiyenin başta Azerbaycan olmak üzere Kafkasya ve Orta Asya'ya eğilimli politikasında başlıca dikkat vermesi gereken noktalar şöyle sıralanabilir:¹⁴⁴

¹⁴³ Azerbaycan Cumhuriyeti Turizm Bakanlığı, www.mct.gov.az, (erişim tarihi: 28.04.2015)

1. Bölge ülkelerini kapsayacak ortak işbirliği stratejilerinin gelişmesine,
2. Bölgeye yönelik Sigorta Birliği'nin kurulmasına,
3. Eximbank kredileri verilirken yatırımcıların bölgedeki taşınmaz emlaklarının da ipotek olarak kullanılmasına,
4. Azerbaycan ve Türkiye arasında ticaret hacminin, bilgi ve teknoloji akışının artmasına,
5. Ticaret hukuku, vergi hukuku, icra hukuku, rekabet hukuku ve sermaye hakkının gelişmesine destek vermek.

3.7 Bölgesel Ekonomik Kurumlar Çerçevesinde Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinin Gelişme Perspektifleri

Azerbaycan Cumhuriyetinin dış ekonomik ilişkilerinin temel özelliği uluslararası, bölgesel ve yerel nitelikteki ekonomik kurumlara dahil olmak ve bununla da sosyal hayatın bütün alanlarında bu kurumlara entegre olunmaktır. Bağımsızlığımızı restore ettikten sonra (18 Ekim 1991) Azerbaycan bir sıra bölgesel örgütlere üye olmuştur.¹⁴⁵

Azerbaycan Cumhuriyetinin ulusal ekonomisinin ulusallaşmasının ve entegrasyonunun modern mahiyeti Uluslararası Çalışma bölgesine esasen belirlenir. Öyleki, Uluslararası Çalışma bölgesi sayesinde dünya ülkelerinin dünya pazarında üretim hacminin genel göstergesi belirlenir. uluslararası ekonomik entegre devletler arasında üretim faktörlerinin ve malların serbest hareketini öngörüyor. Ekonomik bütünleşmeye uğrayan Azerbaycan Cumhuriyeti siyasi açıdan bağımsız olmakla ekonomik açıdan karşılıklı bağımlı durumda olmuştur. Azerbaycan Cumhuriyetinin bölgesel ekonomik birleşmelerini incelediğimizde anlaşılmaktadır ki, coğrafi konum büyük önem taşımaktadır. Ekonomik işbirliğinin önemli yönlerinden biri de ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi ile ilgilidir. Yakın ekonomik işbirliği daha çok aynı

¹⁴⁴ Nazim Cafersoy, **Azerbaycan-Türkiye ilişkileri** , Ankara: 2012, s.151.

¹⁴⁵ Şekereliyev A.Ş., **Dünya iqtisadiyyatı ve Beynelxalq iqtisadi münasibetler**, Bakü., 1999, s.88

ekonomik gelişme seviyesinde olan dünya ülkeleri arasında kendini göstermektedir. Onlardan esasen ekonomik, ideolojik, tarihsel, kültürel, dini, sosyal, siyasi, askeri, coğrafi, bilimsel, teknik ve teknolojik gelişim seviyesinde yakınlıkları daha önem arz etmektedir.¹⁴⁶

Azerbaycan dünyanın Müslüman ülkelerinden biri olduğu için bazı uluslararası islam teşkilatına da üye olmuştur. Bunlardan en nüfuzlusu ve daha çok katılımcı üye ülkelerin sayısına göre tüm islam dünyası ülkelerini (60'a yakın) birleştiren İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)'dir. İslam Konferansı Teşkilatı bağımsızlık kazandıktan sonra entegre olduğumuz ilk uluslararası düzeyde kurumdur. Bu kurum Asya ve Afrika bölgesinin 50 Müslüman ülkesini kendisinde birleştiren uluslararası örgüttür. İslam Konferansı Örgütü'nün temeli 1969 yılında Müslüman ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla Rabat şehrinde (Fas'ın başkenti) kurulmuştur. Örgüt 1972 yılından resmen kuruldu, onun tüzüğü üye ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti de bağımsızlığını kazandıktan sonra, 8 aralık 1991`den itibaren bu örgütün üyesidir.¹⁴⁷

Tablo 13. Azerbaycan ve Türkiyenin üye olduğu kurumlar

Kurumun adı	Türkiye		Azerbaycan	
	Üyelik Durumu	Üye olduğu Tarih	Üyelik durumu	Üye olduğu Tarih
BM	Üye	24 Ekim 1945	Üye	2 Mart 1992
Dünya Ticaret örgütü (WTO)	Üye	26 Mart 1995	Gözlemci	1993
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (BSEC)	kurucu üye	1985	Üye	1992

¹⁴⁶ Şekereliyev a.g.e., s.98

¹⁴⁷ Şekereliyev, a.g.e., s.95

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (BSEC)	kurucu üye	25 Haziran 1992	Üye	1993
Uluslararası Para Fonu (IMF)	Üye		Üye	1992

Kaynak: Wikipedia¹⁴⁸

Tablo 13`de Azerbaycan ve Türkiye Cumhuriyeti ortak üye olduğu kurumlar gösterilmiştir.

Birçok böyle kurumlarda Azerbaycanl`a Türkiye`nin bir pozisyondan çıkış yapması onlar arasında ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesi, sadece iki ülke arasında değil uluslararası çerçevede işbirliği yapmasına ortam yaratmaktadır.

3.7.1 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) 1985 yılında İran, Pakistan ve Türkiye tarafından kurulmuştur. Örgüt 1993 yılında BM'de, bir yıl sonra ise İslam Konferansı Örgütü'nde gözlemci statüsü almıştır. Afganistan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkiye ve Türkmenistan'ın üyesi olduğu örgütün IX Zirvesi 2006 yılının Mayıs ayında Bakü'de, X Zirvesi ise 2009 yıl Tahran'da yapılmıştı.¹⁴⁹

Kuruma aşağıdaki ülkeler üyedir:

1. Azerbaycan Cumhuriyeti;
2. İran İslam Cumhuriyeti;
3. Türkiye Cumhuriyeti;
4. Afganistan;
5. Pakistan;
6. Kırgızistan;
7. Özbekistan;
8. Türkmenistan;

¹⁴⁸ **wikipedia**, www.wikipedia.org, (erişim tarihi: 08.03.2015)

¹⁴⁹ **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı**, www.mfa.gov.tr,(erişim tarihi: 21.04.2015)

9. Kazakistan;

10. Tacikistan

2010 yılında İstanbul'da “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı”nın XI Zirvesi gerçekleştirildi. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev zirveye katıldı.¹⁵⁰

2009 yılının Mart ayında Tahran'da düzenlenen X zirvesinden sonra Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nda başkanlık eden İran İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad zirve görüşünü açtı. O, kurum başkanlığının Türkiye'ye geçmesinden memnun olduğunu söyledi ve bildirdi ki, geçtiğimiz Tahran zirve toplantısından sonra üye ülkeler arasında ilişkiler daha da derinleşmiş ve bu, ekonominin çeşitli alanlarını kuşatmıştır. Daha çok dikkat çeken nokta ülkeler arasında sermaye yatırımlarının çoğalmasındır.¹⁵¹

İran Cumhurbaşkanı EİT ekonomik işbirliğini daha da derinleştirmek ve geliştirmek için büyük bir potansiyele sahip olduğunu kesin bir şekilde belirtmiştir.

Türkiye bölgede barış ve güvenliğin sağlanmasına büyük özen gösterdiğini belirtmiş ve bununla birlikte bölgede ekonomik işbirliğinin daha da derinleşmesine ciddi önem verdiğini açıklamıştır. Bu sırada EİT rolü vazgeçilmezdir. Hem toprak, hem de nüfus bakımından EİT kapsadığı bölge ekonomik ve ticari işbirliği alanında büyük potansiyele sahiptir. Vurgu yapılan noktalardan biri de üye ülkeler arasında ticaret döngüsünün hacmini artırmak ve daha büyük sonuçlara ulaşmaktır.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev zirve konuşmasında belirttiği, Azerbaycan bölgesel işbirliği konularına çok büyük önem vermektedir. Biz bölgede yaşanan süreçlerin genişlemesi için çabalarımızı gösteriyoruz. Somut projelerin yürütülmesi alanında hem ulaşım, hem enerji alanında bölgede yeni durum oluşmuştur.

¹⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr, (erişim tarihi: 28.04.2015)

¹⁵¹ Özgün Ekonomi ve Makale Arşivi, www.ekodialog.com, (erişim tarihi: 30.05.2015)

Azerbaycan ekonomik imkanlarını kullanarak, bu geniş kapsamlı işbirliğine daha da büyük katkılar verecektir.¹⁵²

Azerbaycan`da ekonomik süreçler olumlu yönde gelişmiştir, ve gelismeye devam etmektedir. Son 7 yıl içinde ülkemizin genel iç ürünü yaklaşık 3 kez, bütçe giderleri 12 kez artmıştır. Yoksulluk ise 4 kez azalmıştır. Böylece, bölgede yaşanan ekonomik işbirliğine daha da güçlü bir gayret verilecektir. Her bir ülkenin ekonomik bağımsızlığını sağlamak için, özellikle şimdiki çağda, enerji güvenliği sorunları çözümlenmelidir. Azerbaycan bu alanda kendisi katkıda bulunmaktadır. Zengin petrol ve doğalgaz madenlerimiz sadece Azerbaycanın gelişmesi, aynı zamanda, bölgesel işbirliği için de olumlu bir rol oynamaktadır. Bugün ülkemizden dünya pazarlarına götüren yedi petrol ve doğal gaz boru hattı vardır. Azerbaycan kendi potansiyelini bu hatlarla realize ediyor, aynı zamanda, bu komşu, kardeş, dost ülkelerin enerjiye olan ihtiyacının belli bölümünü karşılamasına fırsat veriyor. Azerbaycan güvenilir bir ortaktır, yükümlülüklerini hep yerine getirmiştir ve bundan sonra da yerine getirecektir. Biz hem tedarikçi, hem de transit ülke, güvenilir bir ortak olarak yıllardır kendimizi teyit ettik. Eminim ki, enerji güvenliği konularının başarıyla çözümlenmesi sonucunda her bir ülke enerji sektöründe daha da büyük gelişme gösterecektir. Gelecekte dünyada enerji ile ilgili konular daha da ciddi tartışma konusu olacaktır. Bunu dikkate alarak, diyebiliriz ki, enerji tedarikçisi olarak Azerbaycan sonraki yıllarda da olumlu rolünü oynamaya hazırdır.¹⁵³

Bununla beraber ulaşım sektöründe yaşanan süreçlere Azerbaycan çok olumlu yaklaşıyor. Azerbaycanın gerçekleştirdiyi projeler bölgede yeni ulaşım altyapısının oluşmasına yol açmıştır. Azerbaycan Kuzey-Güney ve Doğu-Batı ulaşım koridorlarında aktif katılmıştır. Bugün bölgede inşa edilen Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun kullanıma verilmesi sonucunda yeni "Demir İpek Yolu" nun restorasyonu mümkün olacaktır. Bu yol sadece Azerbaycanı Türkiye ile birleştirecek, aynı zamanda, Avrupayı Asya ile birleştirecektir. Böylece, ekonomik verim açısından bu yolun çok büyük önemi olacaktır. Biz bu projede çok aktif olarak katılıyoruz. Umuyoruz ki, bu yolun inşaatı

¹⁵² **Özgun Ekonomi ve Makale Arşivi**, www.ekodialog.com, (erişim tarihi: 30.05.2015)

¹⁵³ Aras, a.g.e. s.201.

yakında sona erecek ve Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne üye olan ülkeler de bu imkanlardan elbette ki, faydalanacaklardır.

3.7.2 Karadeniz Ekonomik İşbirliği

Azerbaycan devleti ve Türkiye Cumhuriyeti “Karadeniz Ekonomik İşbirliği”nin kurucularından biridir.

25 Haziran 1992'de İstanbul'da Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna'nın Devlet veya Hükümet Başkanları tarafından “Karadeniz Ekonomik İşbirliği hakkında Zirve Bildirisi”nin (sonradan İstanbul Deklarasyonu gibi isimlendirildi) imzalanması ile oluşmuştur. İstanbul Deklarasyonu ile beraber 25 Haziran 1992 tarihinde 11 ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından “Bosfor Beyanatı” da imzalanmıştır.¹⁵⁴

İstanbul Deklarasyonu Karadeniz işbirliğinin ilkelerini, esaslarını, yönlerini ve temel mekanizmalarını tespit ediyor. Bosfor Bildirisi ise İstanbul Bildirgesi ve Karadeniz İşbirliği girişiminin önemini genel çizgilerde kutluyor.

5 Haziran 1998 yılında Yalta kentinde katılımcı devlet ve hükümet başkanları tarafından Karadeniz Ekonomik İşbirliği Şartı'nın imzalanması ve belgenin 1999 yılında yürürlüğe girmesi ile işbirliği mekanizması kurum statüsü almıştır.

Organizasyona 12 üye devlet katılmıştır: Azerbaycan, Arnavutluk, Ermenistan, Bulgaristan, Yunanistan, Gürcistan, Moldova, Rusya, Romanya, Sırbistan ve Montenegro (2004 yılının nisan üyedir), Türkiye ve Ukrayna.

¹⁵⁴ Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.az, (erişim tarihi: 17.04.2015)

Gözlemciler: Mısır Arap Cumhuriyeti, Almanya Federal Cumhuriyeti, İsrail, Polonya Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Tunus Cumhuriyeti, İtalya Cumhuriyeti, Avusturya Cumhuriyeti, Fransa Cumhuriyeti. Gözlemcilik süresi 2 yıldır.¹⁵⁵

Her üye ülke 6 ay süreyle kuruma başkanlık eder ve başkanlık süresinin sonunda kendi ülkesinin topraklarında DİBK`in oturumunu geçiriyor. İlgili ülkenin Dış İşler Bakanı başkanlık yaptığı dönemde KEİ faaliyetlerinin genel koordinasyonunu gerçekleştirir.¹⁵⁶

2003 yılının nisan itibaren başkanlık Azerbaycan tarafındadır. 31 Ekim 2003 tarihinde Bakü'de düzenlenen KEİ Dışişleri Bakanları Konseyi oturumunda üye devletlerin isteği ile Azerbaycan sonraki 6 ay için de (Kasım 2003 - Nisan 2004) başkanlığı üstlenmiştir.

KEİÖ 10 yıllık Zirve Toplantısında (2002 Haziran, İstanbul) Kabul edilmiş Beyanname uyarınca Karadeniz bölgesinde KEİÖ güvenlik ve istikrara verebilecek, katkısını tartışmak amacıyla Özel Çalışma Grubu oluşturuldu. Grubun görevi KEİÖ mümkün katkıda uygun işçi belgesi hazırlamaktır. 2004 yılının Haziran ayında Atina'da geçirilmiş oturumda bu grup tarafından söz konusu işçi belgesi hazırlanmıştır.¹⁵⁷

25 Haziran 2004 tarihinde İstanbul'da KEİÖ Dışişleri Bakanları Konseyi Olağanüstü Oturumu gerçekleştirildi. Oturumda KEİÖ bölgesel güvenlik ve istikrara katkı ile ilgili Beyanname kabul edilmiştir.

Kurumun düzenlemelerine uygun olarak, üye ülkeler gibi, Azerbaycan ve Türkiye aşağıdaki alanlarda işbirliği yapacaklardır:

- Ticaret ve ekonomik gelişme;

¹⁵⁵ **Wikipedia**, http://tr.wikipedia.org/wiki/Karadeniz_Ekonomik_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi#G.C3.B6zlemci_C3.BCİkeler, (erişim tarihi: 28.05.2015)

¹⁵⁶ **AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü**, www.ab.gtb.gov.tr, (erişim tarihi: 30.05.2015)

¹⁵⁷ **Türkiye Asya Stratejik Araştırma Merkezi (TASAM)**, www.tasam.org, (erişim tarihi: 30.05.2015)

- Bankacılık ve finans;
- İletişim;
- Enerji;
- Ulaşım, tarım ve tarımsal sanayi;
- Sağlık;
- Çevrenin korunması;
- Turizm;
- Bilim ve teknik; statistiki bilgiler ve ekonomik bilgi değişimi;

Karadeniz Ekonomik İşbirliği teşkilatının esas amaçlarına aşağıdakilerdir:¹⁵⁸

- Emtiaların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı için koşulların oluşturulması ve böylece ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi için zemin oluşturulması, birim olarak arz eden alanlarda üretim işbirliğinin ve birge yatırımın genişletilmesi;
- Altyapı projelerine kamu ve özel yatırımların yapılması, finansman ve bilgi desteğinin artırılması için iş altyapısının - bankalar ağı ve iş merkezlerinin oluşturulması;
- Ulaştırma alanında ortak çabalar sonucunda altyapı tesislerinin oluşturulması, yeni ulaşım ağlarının kurulması, modern ulaşım-yük ve lojistik teknolojilerine geçiş, ulaşım koridorları oluşturulması;
- Karadeniz'in limanları arasında ilişkilerin kurulması, KEİ de ulaşım hizmetleri yapan firmalarının kurulması, KEİ üye ülkelerinin gemilerinin onarımını gerçekleştirmek amacıyla, gemi tamiri fabrikalarının birbiri ile ilişkilendirilmesi;

¹⁵⁸ AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, ab.gtb.gov.tr, (erişim tarihi: 30.05.2015)

3.7.3 Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA)

Azerbaycan ve Türkiye, Türk Dilli Ülkelerin Parlamenterler Meclisi'nde kurucu olarak yer almışlardır.

Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) 21 Kasım 2008 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin İstanbul'da "Dolmabahçe Sarayı" nda Azerbaycan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti parlamento yöneticilerinin imzalamış olduğu anlaşma tesis edilmiştir.

29 Eylül 2009 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü Türkçe Konuşan Ülkelerin Parlamento Asamblesi (TÜRKPA) I. Genel Kurul oturumu gerçekleştirildi. TÜRKPA başkanlığı rotasyon usulüyle İngiliz alfabesine göre yılda bir kez bir ülkeden diğerine geçmektedir.

TÜRKPA Sekreterliği Azerbaycan Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü'de yerleşen ve uluslararası örgüt statüsüne sahip olan kurumdur.

3.7.3.1 Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA)'nın Temel Amaçları

- Parlamentolararası işbirliğinin niteliksel yeni aşaması olan parlamento diplomasisi araçlarının yardımı ile devletler arasında siyasi diyalogun daha da geliştirilmesine katkıda bulunmak;
- Tarih, kültür ve dil ulusuna dayanarak ulusal mevzuatın yakınlaştırılması ve parlamentolararası işbirliğine ilişkin diğer konularda karşılıklı faaliyetin daha da yoğunlaştırılması.
- Konuşan ülkeler ve diğer bölge ülkeler arasında karşılıklı yararlı ve eşit işbirliğinin geliştirilmesine katkıda bulunmak;
- Taraf ülkelerin mevzuatları dahil kültürel miras ve tarih, sanat, edebiyat ve diğer alanlarda Türkçe konuşan ülkeler için genel önem arz eden değerlerin korunması ve

gelecek nesillere aktarmaya yönelik mevzuatların yakınlaştırılması için tavsiyeler vermek;

- Taraflar arasında siyasi, sosyo-ekonomik, kültürel, insani, hukuki ve diğer alanlarda ilişkilerin geliştirilmesine yardım eder;

- Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü ve devlet sınırlarının dokunulmazlığı, eşitlik, birbirinin içişlerine karışmama ilkelerine saygı beslenilmesi, zor güç kullanmaktan ve zor güç kullanacağı ile tehdit, ekonomik ve başka baskı yöntemleri imtina temelinde devletlerin siyasi ve ekonomik güvenliğinin güçlendirilmesi, doğal kaynakların tam ve etkin kullanımı yoluyla halkların refahının yükseltilmesi, ulusal ekonomilerin dinamik geliştirilmesi, parlamento diplomasisi alanında yeni başarılarla imza atılması, bölge ve diğer uluslararası alemin üyesi olan ülkelerin parlamentoları ve diğer uluslararası kuruluşlar ile yeni ilişkilerin kurulması ve mevcut ilişkilerin geliştirilmesini temel amaç olarak seçmiştir.¹⁵⁹

Tablo 14. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan hukuki anlaşmaların kronolojik sırası

№	Sözleşmenin adı	Imzalandığı tarih	Imzalandığı Konumu	Yürürlükte olup olmadığı
1	Küçük ve orta ölçekli sanayi kurumlarını geliştirme yaptırma alanında teknik işbirliği anlaşma	Kasım 1992	Ankara	Imzalandığı andan yürürlükte dir
2	Ticari - ekonomik işbirliği Anlaşması	2 Kasım 1992	Ankara	Imzalandığı andan yürürlükte dir

¹⁵⁹ **Parliamentary Assembly of Turkic Speaking Countries**, www.turk-pa.org, (erişim tarihi: 30.05.2015)

3	Turizm alanında işbirliği Anlaşması	2 Kasım 1992	Ankara	İmzalandığı andan yürürlüktedir
4	Yatırımların teşviki ve korunması Anlaşması	2 Kasım 1992	Ankara	İmzalandığı andan yürürlüktedir
5	Ulaşım altyapısının geliştirilmesi Anlaşması	2 Kasım 1992	Ankara	Belge yürürlüktedir
6	Bilimsel, teknik, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda işbirliği Anlaşması	9 Şubat 1994	Ankara	Belge yürürlüktedir
7	Çifte verginin kaldırılması Anlaşması	9 Şubat 1994	Ankara	Belge yürürlüktedir
8	Deniz gemiçiliyi Anlaşması	5 Mayıs 1997	Ankara	2000 yılından yürürlüğe Binmiştir
9	Küçük ve orta ölçekli sanayi tesislerinin gelişmesine yönelik işbirliği protokolü	5 Mayıs 1997	Ankara	İmzalandığı andan yürürlüktedir
10	Elektroenergetika işbirliği ilkeleri Anlaşması	5 Mayıs 1997	Ankara	Belge yürürlüktedir
11	Gümrük alanında işbirliği ve karşılıklı yardım hakkında Anlaşmanın onaylanmasına ilişkin Azerbaycan	29 Haziran 2004	Bakı	Belge yürürlüktedir

	Cumhuriyeti Kanunu			
12	Sanayi amaçlı koruma alanında İşbirliği Anlaşmanın onaylanmasına ilişkin Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu	29 Haziran 2004	Bakı	Belge yürürlüktedir
13	Uzun vadeli ekonomik ve ticari işbirliği Anlaşmanın onaylanması için Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu	29 Haziran 2004	Bakı	Belge yürürlüktedir
14	"Uzun vadeli ekonomik işbirliği programı ve icra planı "nın onaylanması hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu	1 Şubat 2008	Bakı	Belge yürürlüktedir

Kaynak: Azerbaycan Türkiye ekonomik ilişkileri - ATİB yayımları¹⁶⁰

Tablo 15. Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk firmaları:

Firmanın adı	Firma hakkında
Koç Holding	Azerbaycan pazarına 1992 yılında Bakü'de açtığı ofisle başlayan Koç Holding nezdindeki Migros Türk, yurtdışındaki ilk yatırımını Bakü'de Bazarstore adı altında açtığı supermarkete koydu. Şu anda Bakü'de 3 adet Bazarstore Supermarket faaliyet gösterir ve bu süpermarketlerde esasen Türkiye ve Rusya'dan ithal edilen mallar satılır. Ayrıca otomotiv sektöründe de 2 adet önemli sermayesi vardır. Bunlar RamAuto Bakü ve SetAuto Avis-dir.

¹⁶⁰ **Azerbaycan-Türkiye modern ilişkileri: mevcut durum ve gelişme perspektifleri** , Bakü: ATİB yayımları, 2008, s.42

Baku Coca-Cola Bottlers Ltd.	Bakü'de Coca-Cola ürünlerinin üretimini ve paketleme işini gören bu firmanın %78 Anadolu Grubuna aittir. Fabrika, 1996 yılından faal durumdadır ve ürünler ülke çapında 360 distribütör ve toptancılar üzerinden satış noktalarına iletilmektedir.
Azersun holding	1994 yılından bu yana Azerbaycan'da faal olan Azersun Holding yerli ortaklarıyla kurduğu firmalarıyla birlikte ticaret, inşaat, ambalaj, taşımacılık ve sigortacılık sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Grubun en büyük yatırımı Bakü'de Yağ ve Gıda fabrikasıdır. Bununla birlikte, Azersun Holdingin 1 meyve konservesi fabrikası, 3 çay paketleme fabrikası ve bir şeker fabrikası faaliyet gösterir.
Azercell Telecom	Azerbaycan'ın GSM pazarında %78 oranındaki bir paya sahip olan Azercell Telekom'un %35.7 devlete, % 64.3 hissesi ise Azertel şirketine aittir. Türkcell-in bir iştiraki olan (% 41.45 hisseyle) Fintur International Holdings BV firması, Azertel-de %79.78 oranındaki hisseye sahiptir. Diğer %20.22 oranındaki hisse ise Cenay inşaatına aittir.
Star şirketler grubu	Türk sermayeli bu şirket Bakü'de çalıştırmakta olduğu "Elite" alışveriş ve eğlence merkeziyle birlikte, 2005 yılında Şamahıda televizyon üreten bir fabrika açmıştır. Ayrıca, İran arabalarının yapımı Samander arabalarının montajı ile de meşguldür.
Ata Holding	Ata Holding, Azerbaycan'da inşaat, gıda, leasing ve turizm sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Bakü'de Excelsior Hotel-in inşaatını tamamlayan holding bir banka ve bir yumurta fabrikasına sahip.

Kaynak: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Azerbaycan Ülke Bülteni, Kasım 2007¹⁶¹

¹⁶¹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Azerbaycan Ülke Bülteni, Kasım 2007

3.8 Azerbaycan-Türkiye Ticari İlişkilerinin Geliştirilmesinin İmkan ve Yolları

İki ülke arasında 180 resmi belge imzalanmıştır. Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı'nın 2013 yılına olan verilerine göre şimdiye kadar iki ülke arasında 180 civarında resmi belge imzalanmıştır. Azerbaycan-Türkiye İşadamları Birliği (ATİB) olarak bunların hepsini önemli görmekle birlikte 6 Kasım 2007'de Bakü'de imzalanan ve Şubat 2008'de onaylanmış "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti arasında uzun vadeli ekonomik işbirliği programı ve icra planı" belgesine şahsi önem vermekteyiz. Bu belgede aşağıdaki çok önemli adımların atılması öngörülmektedir. Bunların da gerçekleşmesi önümüzdeki dönemde ülkelerimiz arasındaki ekonomik ilişkilere ciddi katkılar sağlayabilir.¹⁶²

- * İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin daha da gelişmesi için uluslararası yükümlülükler ve ulusal yasalar çerçevesinde sivil tarif engellerinin ortadan kaldırılması;
- * İki ülke arasında ayrıcalıklı Ticaret Anlaşmasının (Preferential Trade Agreement - PTA) imzalanması;
- * İki ülkenin özel sektör firmaları arasındaki ekonomik ve ticari faaliyetinden oluşabilecek sorunların en kısa sürede ve adil çözümü için çalışma grubunun oluşturulması;
- * Ülkelerin gümrük birimleri, tarım kurumları, bankaları ve borsaları arasında işbirliğinin güçlendirilmesi;
- * İki ülke arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi sürdürülecek, ihtiyaca göre bilgi, deneyim ve uzman değişimi yapılacaktır.
- * Azerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne girmesi sürecinde Türkiye ile sürekli konsültasyonun yapılması,
- * Azerbaycan'da "Azerbaycan-Türkiye Serbest Ekonomik Bölgesi" nin oluşturulması imkanlarının araştırılması ve ilgili projelerin hazırlanması;
- * Azerbaycan'da bilişim teknolojileri (BT) ile ilgili "Özgür Ekonomik Bölge - BT Teknoparkı"nın oluşturulmasında işbirliğinin yapılması;

¹⁶² Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.az, (erişim tarihi: 18.05.2015)

*Ortak turizm projelerinin gerçekleştirilmesi alanında her iki ülkenin yatırımcılarının teşvik edilmesi yönünde çalışmalar yapılması.

Ayrıcalıklı Ticaret Anlaşması iki ülke arasında alışveriş yapılan belli mallara indirimli tarifelerin uygulamasını öngörmektedir. Şimdiki noktada böyle bir anlaşmanın imzalanması ve daha sonra serbest ekonomik bölgenin kurulması Azerbaycan ve Türkiye'nin gelecekte tek pazar oluşturmakla tam ekonomik entegrasyonu için temelleri daha da sağlamlaştırır.¹⁶³

Son 10 yılda, her iki ülkede yeni iş çevrelerinin yeni birlikleri ve dernekleri kuruldu ve güçlendi. Azerbaycan-Türkiye İşadamları Birliği (ATİB)'de bu dönemde kendi vizyonu, stratejik etkinliği, geniş katılımlı önlemleri ve araştırmaları ile ikili ilişkilerin gelişmesine katkıda bulundu. ATİB Avrasya'nın iki parlayan yıldızı olan Türkiye ve Azerbaycan'ın önümüzdeki dönemde diğer bölge ülkelerinin de can atacağı ortak bir ekonomik entegrasyon modelini kurmakta olduklarına inanmaktadır.¹⁶⁴

¹⁶³ Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.az, (erişim tarihi: 19.05.2015)

¹⁶⁴ Azerbaycan-Türkiye Modern İlişkileri: Mevcut Durum ve Gelişme Perspektifleri , Bakü: ATİB yayınları, 2008, s.37

Sonuç

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden ve SSCB'nin dağılmasından sonra diğer müttefik cumhuriyetler gibi Azerbaycan`da, 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlık ilan olunan günden Azerbaycan demokratik, sivil, piyasa ekonomisi ilkelerine uygun toplum kuruculuğunu öncelikli hedef olarak benimsemiştir.

Modern dünyada ekonomik küreselleşme ile birlikte bölgesel ekonomik birliklerde güçlenmektedir. Çeşitli nedenlerle birbirine yakın olan ülkeler ticari ve ticari olmayan ekonomik ilişkilerini karşılıklı olarak güçlendirmeğe çalışmaktadırlar. Böyle örneklerden biri Azerbaycan - Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerdir. Her iki ülkenin, özellikle Azerbaycan'ın bağımsızlığından sonraki işbirliğini birkaç aşamaya ayırabiliriz. Bağımsızlığın ilk yıllarında sınırların aniden açılmasıyla duygusal temelli ilişkiler oluşmuş ve bu ilişkilerin ekonomiye yansımaları ancak küçük çaplı ticaretle oluyorken, sonraki dönemde bu ilişkiler daha çok pragmatist ve ölçek açısından daha geniş alanı kapsamaya başlamıştır. Kafkasya bölgesinin stratejik önemi, Türkiye'nin Türk dünyasına doğru yön almasında Azerbaycan'ın ilk çıkış noktası ve köprü görevinde olması, Türk kültürü ve dil açısından Azerbaycan'ın Türkiye'ye yakınlığının göz önünde bulundurulması, Azerbaycan-Türkiye arasındaki ilişkileri daha önemli hale getirmiştir. Ekonomik ilişkiler birkaç yıl önceye kadar sadece Azerbaycan'dan Türkiye'ye hammadde ve bazı yarı mamül ihracından, Türkiye'den Azerbaycan'a ise genellikle petrol olmayan çeşitli alanlara belirli yatırımlar yapılmıştır. Şimdi Azerbaycan'dan Türkiye'ye büyük yatırımların yapılması ve nispeten çok çeşitli ihracat, Türkiye'den ise ekonomik hatta sosyal projelerde geniş yatırım gözlemleyebiliriz. Türkiye, Azerbaycan'daki yabancı sermaye yatırımları içerisinde sahip olduğu %15'lik hisse ile ülkedeki en büyük yatırımcılardan biri olarak kabul edilmektedir. Enerji sektörü dışındaki sektörlere en fazla yatırım yapan ülke Türkiye'dir. Diğer ülkeler Azerbaycan'da genellikle en kazançlı sektör olan enerji sektörünü tercih etmişlerdir. SSCB'nin dağılmasından sonraki ilk 10 yıl içerisinde Azerbaycan'da 1267 Türk sermayeli firma kurulmuştur. Üçüncü ülkeler üzerinden gelen ve ülke içinde elde edilen

gelirlerin tekrar sermaye olarak kullanımını da göz önünde bulundurursak Azerbaycan'da genel Türk sermayesinin miktarı 5,6 milyar dolar teşkil ediyor.

Azerbaycan'la Türkiye arasında enerji sektöründe ilişkilerin yeni durumu yeni dönemde alternatif enerji kaynaklarının ortak çalışma ile gelişimini gerçekleştirmektedir. Bu şartlarda Azerbaycan'ın Türkiye'nin zengin birikimine ve teknolojisine, Türkiye'nin ise Azerbaycan'ın alternatif enerji kaynaklarına ihtiyacı vardır.

İkili ilişkilerin geliştirilmesi için ekonomik alana özel dikkat edilmelidir. Bugün ülkeler arasında ekonomik işbirliğinin yüksek düzeyde yönetilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle her iki ülkedeki küçük ve orta girişimciler arasında daha yakın bir işbirliğinin oluşturulmasına ihtiyaç gittikçe artıyor. İş adamlarının karşılıklı olarak ortak yatırımlar yapması için ortaya çıkan maliyetlerin düşürülmesi, bürokratik engellerin kaldırılması, verimli ortamın oluşturulması temin edilirse, her iki ülkenin ekonomik ilişkilerinde büyük bir canlanma gözleneceği kanaatindeyiz.

Öneriler:

- ✓ Türkiye'nin ekonomik açıdan aktif bölgelerinde Azerbaycan'ın yatırım imkanlarının tanıtılması ve aynı zamanda da, Azerbaycan'da bu tanıtımın yapılması;
- ✓ Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin, özellikle yatırım ilişkilerinin koordinasyonu ve periyodik mevcut durumun gözden geçirilmesi için "Azerbaycan-Türkiye Ekonomik / Yatırım Danışma Şurası "nın tesis edilmesi;
- ✓ İki ülke arasında tercihli gümrük tariflerinin uygulaması ve gümrük rejimi kurallarının azaltılması;
- ✓ Karşılıklı olarak vize talebinin belli ölçüde iptal edilmesi ve BDT coğrafyasında uygulanan vizesiz rejimin bu durumda da yürürlüğe girmesi;
- ✓ Her iki ülke arasında sosyal-ekonomik alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları arasında ortak projelerin uygulanmasının teşvik edilmesi.

KAYNAKÇA

ALİYEV, N. ve E. Şahbazov, Heydar Eliyev ve Azerbaycan Neft Sanayisinin İnkişafı, Azerbaycan International Matbaası, Bakı,1998.

ARTAM, Atilla. Türk cümhuriyetlerinin sosyo - ekonomi analizleri ve Türkiye ilişkileri. İstanbul, 2008

ALLAHVERDIYEV H.B, Qafarov K.S ve Ehmedov E.M, İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi, Bakü: 2002

ARAS Osman Nuri ve Süleymanov Elçin, Azerbaycan İktisadiyatı, Bakü, 2006

ASLANOV Elnur, Azerbaycan-Türkiye: Dostluk, Kardeşlik Ve Strateji Ortaklık, Ankara: 2012

ATAKIŞIYEV. M. Azerbaycanın yeni neft siyaseti ve iqtisadi yükseliş, Bakü: Azerbaycan, 2004

ATİB yayınları, Azerbaycan-Türkiye modern ilişkileri: mevcut durum ve gelişme perspektifleri – Bakü: 2008

ATMACA, Tayfun. Küreselleşme çağında Türkiye - Azerbaycan (Uluslararası Stratejik araştırmalar merkezi Ankara). Ankara: Usama yayınları, 2004

AZERBAYCAN RESPUBLİKASI ELMLER AKADEMIYASI TARİH İNSTUTU, Azerbaycan Cumhuriyeti, Bakü: 1998

"Azərbaycanda demografik vəziyyət". Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. 8 Kasım 2014.(Erişim tarihi: 5 Mart 2015).

Azerbaijan, IMF Economic Review, Washington DC, May, 1992, s.3.

Azerbaycan Ülke Raporu, DPT Müsteşarlığı Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs -2002.

BAĞIRZADE Elşen, Azerbaycan-Türkiye İqtisadi Elaqelerinin Müasir Veziyyəti ve İnkişaf Perspektivleri, Bakü: 2011

CAFERSOY Nazim, Azerbaycan Türkiye ilişkileri. Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul: 2008

ÇARIKÇI Emin, "Türk Dünyasında Ekonomik gelişmeler ve işbirliği olanakları ", Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu aylık İşveren dergisi, Aralık 2005,

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Azerbaycan Ülke Bülteni, Kasım 2007

ELIRZAYEV E.Q, Azerbaycanın iqtisadi inkişaf konsepsiyası ve proqramı, Bakü: Odlar Yurdu neşriyyatı, 1999

ELIRZAYEV E.Q, İslahatlar ve sürətləndirmə strategiyası şəraitində Azerbaycanın sosial-iqtisadi inkişaf problemləri: tecrüb, meyllər və perspektiv istiqametlər, Bakü: 2005

FEYZULLABEYLI İ.E, İbişov E.İ və İsrafilov H.A, Beynelxalq ticarət işi, Bakü:2001

HESENOV E, Müasir beynelxalq münasibətlər və Azerbaycanın xarici siyaseti, Bakü: 2005

İQTISAD UNIVERSITETI, Heyder Eliyev İqtisadi idarəetmə məktəbi, II burakılış, Bakü: 2003

“İqtisadi İnkişaf Stratejisi və Vergi Siyaseti”. İqtisadiyyat və Audit Jurnalı, No: 10, Oktyabr-2001

İSKENDER Murat. Azerbaycanda ekonomik sistemin dönüşümü,Tasam yayınları. İstanbul: 2006.

İSMAYILOV Muzaffer, Azerbaycan'da Taşımacılık Sektörü ve Türkiye ile Karşılaştırılması. "Azerbaycan Genç Bilim Adamları 1. Sempozyumu Bildirileri ", İstanbul: 2007

İSMAYILOV İlqar, Azerbaycan Türkiye ticari ilişkileri (Azerbaycan genc bilim adamlari sempozyumu), İstanbul: 2007

KERIMOV S. Q, İnformasiya sistemləri, Bakü: Elm neşriyyatı, 2008

KILIÇ Hulusi, Son Yirmi Yılda Azerbaycan ve Türkiye İlişkilerine Kısa Bir Bakış, Ankara: 2012

KOÇAK İnan, KOSGEB Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, "Azerbaycan Ülke Raporu", Ağustos 2005

MEMMEDOV A.Q, Azerbaycanın keçid iqtisadiyyatında yeni mülkiyyət münasibətlərinin formalaşması və reallaşması problemləri, Bakü: 1998

NADİROV, Asef. “İqtisadiyyatın Yeni İnkişaf Mərhələsi”, Azerbaycan, 15 Sentyabr 2014.

NEBİYAV, Nebi. İqtisadiyyat Cəmiyyət və Ekoloji Mühiti, Ağrıdağ Neşriyyatı, Bakı, 2013

NAĞIYEV E, Novruzov V, Allahverdiyev H ve Elirzayev E.Q, Heyder Eliyev ve Azərbaycan iqtisadiyyatı, Bakü: 1998

RÜSTEMOV, V.E. ‘‘Azərbaycan İqtisadiyyatının Struktur Yenidengurmasında Xarici kapitalın rolu’’, Azərbaycan İqtisadi İslahatlarının Heyata Keçirilməsi Xüsusiyyətləri və Problemləri, Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyi İktisadi İslahatlar Mərkəzi, Bakı, 2001.

OĞAN Sinan, Bağımsızlığın onuncu yılında Azərbaycan Ekonomisi və Türkiyə ilə iqtisadi münasibətləri, İstanbul: 2005

QAFQAZ UNİ. Bilimsel makaleler. Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin bilimsel, siyasi, mədəni və iqtisadi yönələri, bugünkü vəziyyət və perspektivləri, Bakü: 2008

QASIMOV Musa, Rusya'nın Azərbaycan Siyasəti, Bakü: 2000

SEFEROV S, Yeni Azərbaycan. İqtisadiyyat, siyasət, dinaminizm, Bakü: 2003

SELVI Haluk, Azərbaycan, Gürcüstan İlişkilərində Ermənistan Faktörü, Türkiyə

SÜLEYMANOV, Elçin və Ayaz Zeynalov, "Azərbaycan Respublikasının Xalis İxrac Funksiyası və Xarici Ticarət Multipikatoru", Azərbaycan, Qloballaşma Prosesində Qafqaz və Mərkəzi Asya III beynəlxalq Konfrans 15-17 Oktyabr 2010

SULEYMANOV, Nizami. Azərbaycan'nın iqtisadi Tarixi, Bakı,2001, s232;

SÜLEYMANOV, Elçin. ‘Bağımsızlıq sonrası Azərbaycan Ekonomisi’ , http://www.academia.edu/1257588/Bagimsizlik_Sonrasi_Azərbaycan_Ekonomisi (Erişim Tarixi: 19 Nisan 2015).

SUBAŞI, Ertekin Meriç. ‘Doğrudan Dış Yatırımların Yatırımcı Ülke Ekonomisi Etkileri’, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, cilt 2 , Sayı 1, Temmuz 2005.

ŞEKERELİYEV A.Ş., Dünya iqtisadiyyatı və Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər, Bakü., 1999

Türkiyə Odalar və Borsalar Birliyi (TOBB), Türkiyə-Azərbaycan Ticari və İqtisadi İlişkiləri, Dış İqtisadi İlişkilər Kurulu Yayını, İstanbul: 2008

TUSIAB YAYINLARI, Azərbaycan ekonomisi və yatırım imkanları. Bakü: 2007

VELIYEV Cavit, Bölgesel Olayların Türkiye-Azerbaycan İlişkilerine Etkisi, Ankara: 2012

VELIYEV Dünyamalı, Türk Cumhuriyetleri arasında ekonomik işbirliği: sorunlar, perspektifler, "Avrasya dergisi Azerbaycan " Özel sürüm, Bakü: 2001

VELIYEV, T.S, İqtisad elminin nezeri esaslarının tarihi tekamülü, Bakü: 1999

VELIYEV D, Beynelxalq iqtisadiyyat, Bakü: 1997

YILDIRIM, Sevil. Dünyada ve Türkiye'de Petrol, T.C. Başbakanlık DışTicaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos-2003.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, ab.gtb.gov.tr, (erişim tarihi: 30.05.2015)

ACMM, www.meclis.gov.az (erişim tarihi :04.03.2015)

ALİYEV, Natig. The Azerbaijan Oil and Gas Industry in 1949-1999 Period' <http://www.caspenenergy.com/no3rus21.html>, (04.04.2005).

Azerbaycan Türkiye İşadamları Birliği (ATİB). 15 Eylül 2006, № 022 / 6, s. 81. <http://www.atib.az/>(Erişim Tarihi:10 Mayıs 2015).

Azerbaycan Cumhuriyeti Enerji Bakanlığı, www.minenergy.gov.az (erişim tarihi: 12.12.2014)

Azerbaycan Cumhuriyeti Turizim Bakanlığı, www.mct.gov.az, (erişim tarihi: 25.04.2015)

Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı, www.economy.gov.az, (erişim tarihi :24.10.2014)

Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Şubesi cari arşivi. Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği çalışması klasörü, 2000. <http://www.tika.gov.tr/tr>

Azerbaycan Ekonomisi, http://www.azerbaijans.com/content_716_tr.html (Erişim Tarihi: 10 Mart 2015).

Azerbaycan'ın İqtisadi İcmali, İyul-Dekabr 2013.
[http://www.maliyye.gov.az/sites/default/files/2013_teqdimat_t%20\(3\).pdf](http://www.maliyye.gov.az/sites/default/files/2013_teqdimat_t%20(3).pdf)

BP Statistical Review of World Energy 2004, <http://www.bp.com/centres/energy> (Erişim Tarihi:10 Mayıs 2015).

Ekovitrin haber portalı, www.ekovitrin.com, (erişim tarihi: 25.05.2015)

Haluk Selvi, “Azerbaycan, Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü”, SATAMER, Türkiye: s.11-12. <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf>, (Erişim Tarihi, 22.06.2015)

Habertürk haber portal, www.haberturk.com (erişim tarihi :06.01.2015)

Milli haber portal, www.milli.az (erişim tarihi :15.11.2015)

Özgun Ekonomi ve Makale Arşivi, www.ekodialog.com, (erişim tarihi: 30.05.2015)

Parliamentary Assembly of Turkic Speaking Countries,www.turk-pa.org, (erişim tarihi: 30.05.2015)

Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, www.pigm.gov.tr (erişim tarihi: 17.12.2014)

Salamnews, www.salamnews.org (erişim tarihi :05.12.2014)

T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, www.enerji.gov.tr (erişim tarihi :24.12.2014)

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr, (erişim tarihi: 28.04.2015)

US Energy İnförmatıon Administration, www.eia.doe.gov.tr (erişim tarihi :28.12.2014)

Socar,www.socar.az (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2015).